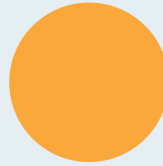
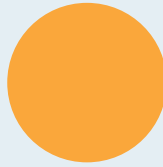
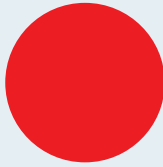

Erasmus+

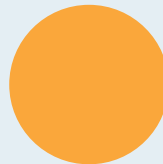
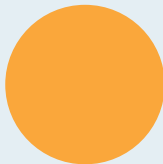
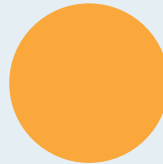
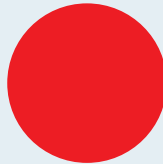
„RÓŻNE KULTURY – JEDNA TOŻSAMOŚĆ”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach programu ERASMUS+

HISTORIA

— konspekty lekcji —

HISTORIA

— konspekty lekcji —

Erasmus+

„RÓŻNE KULTURY – JEDNA TOŻSAMOŚĆ”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach programu ERASMUS+

Partnerzy projektu: Fundacja „Dla Polonii”, Macierz Szkolna na Litwie i Ogólnokrajowa Szkoła Polska na Węgrzech.

MACIERZ SZKOLNA
STOWARZYSZENIE NAUCZYCIELI SZKÓŁ POLSKICH NA LITWIE

Informacje o projekcie i konspekty lekcji znajdziesz na portalu <http://e-akademia.net/>

SPIS TREŚCI

Scenariusz lekcji został opracowany podczas realizacji projektu „Różne kultury – jedna tożsamość”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej z programu ERASMUS+.

Partnerzy projektu: Fundacja „Dla Polonii”, Macierz Szkolna na Litwie i Ogólnokrajowa Szkoła Polska na Węgrzech. Informacje o projekcie i konspekty lekcji znajdziesz na portalu <http://e-akademia.net/>

Materiały udostępniane na licencji CC-BY-NC

Autorzy lekcji:

Wiktor Łozowski

Iwona Czerniawska

Tomasz Staniszewski

Alina Papiewska

Wydawca:

Fundacja „Dla Polonii”

www.fundacjadlapolonii.pl

Wydawnictwo:

Non omnis

www.nonomis.pl

Projekt graficzny i skład:

Joanna Skoczowska

Czwarta Fala Sp. z o.o.

www.czwartafala.pl

Warszawa 2018

ISBN 978-83-63139-55-1

Bitwa pod Grunwaldem. Litwini: tchórze czy chytry?	5
Unia Lubelska. Co by było w Polsce i Litwie po dwustu latach, gdyby nie było unii lubelskiej	13
KALENDARIUM stosunków polsko litewskich do 1569 roku	17
Spór polsko-litewski o Wilno. Co by było z Polską, Litwą i całą Europą, gdyby nie było „Cudu nad Wisłą”?	22
Wiek reformacji i renesansu na Litwie	29
Próby odrodzenia Rzeczypospolitej. Powstania: kościuszkowskie, listopadowe, styczniowe	35
„Jesień narodów”. Działalność NSZZ „Solidarność”, ruchu „Sąjūdis” i upadek komunizmu w krajach Europy Wschodniej i Środkowej	46
Unia w Krewie – porozumienie pomimo różnic	52
Jagiello pogański książę, Władysław chrześcijański król	58
Imperium dynastyczne Jagiellonów 1440–1526	65
„Za wolność naszą i waszą” – generał Józef Bem	71
Z ziemi węgierskiej i litewskiej do Polski – Jadwiga Andegaweńska i Jagiello – początki dynastii Jagiellonów	74

BITWA POD GRUNWALDEM. LITWINI: TCHÓRZE CZY CHYTRZY?

Scenariusz historii metodą analizy tekstów źródłowych

CELE I ZADANIA:

1. Sposób przygotowania wojsk polskich i litewskich do rozprawy z Krzyżakami.
2. Budzenie dumy narodowej z bohaterstwa przodków.
3. Wzrost znaczenia Polski i Wielkiego Księstwa Litewskiego na arenie międzynarodowej.
4. Umiejętność krytycznego analizowania źródeł historycznych.

ŚRODKI REALIZACJI:

1. Pogadanka z elementami dyskusji.
2. Wykorzystanie fragmentu filmu „Krzyżacy”.
3. Elementy pracy pod kierunkiem z mapą, planszami, tekstami źródłowymi.
4. Operowanie pojęciami: wielki mistrz, sobór.
5. Praca w grupach.

OCZEKIWANE REZULTATY:

1. Łamanie stereotypów myślenia.
2. Urozmaicenie metod nauczania.
3. Uaktywnienie pracy uczniów podczas lekcji historii.
4. Uczeń potrafi samodzielnie wnioskować na podstawie tekstu źródłowego.

PRZEBIEG LEKCJI:

1. OPOWIADANIE NAUCZYCIELA O NOWYCH INTERPRETACJACH BITWY POD GRUNWALDEM, NA PODSTAWIE ARTYKUŁU SVENA EKDAHLA.

Punkt zwrotny bitwy pod Grunwaldem

Odnaleziony w 1962 roku, pochodzący z początku XV wieku list, radykalnie zmienił interpretację dziejów polsko-litewskich w jednym z zasadniczych ich momentów. Dokument dotyczy bitwy pod Grunwaldem i roli jaką w niej odegrały wojska litewskie dowodzone przez Wielkiego Księcia Witolda.

W sławnej kronice *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego* wielki polski historyk Jan Długosz podał długi i barwny opis udziału wojsk litewskich w bitwie pod Grunwaldem, który nie przynosi Litwinom chwały. Zdaniem Długosza, z wojsk litewskich jedynie Wielki Książę Witold i trzy chorągwie smoleńskie zasłużyły na pochwałę za odwagę. Po godzinie walki Litwini uciekli z pola, nie powstrzymały ich ani wezwania, ani nawet miecz samego Witolda.

Większość zbiegów dotarła w ucieczce do swej ojczyzny, gdzie rozprzestrzeniali fałszywą wiadomość o klęsce armii polsko-litewskiej oraz śmierci Władysława Jagiełły i Witolda. Na polu bitwy pozostali jedynie zabici i jeńcy. Kilka godzin później, ścigający Litwinów Krzyżacy powrócili na pole bitwy podnieceni zwycięstwem i obławowani łupami, prowadząc licznych jeńców. Jednak ich ponowne włączenie się do walki nie zapobiegło świetnemu zwycięstwu Polaków.

Na ile wiarygodny jest ten barwny opis ucieczki wojsk litewskich? Doświadczenie pokazało, że wiarygodność Długosza jako historyka nie może być przyjmowana bez zastrzeżeń. Choć cieszy się on wielkim autorytetem, a jego twórczość uchodzi za dumę i najwyższe osiągnięcie polskiej historiografii epoki średniowiecza, Długosz nie może być traktowany na równi ze współczesnym, obiektywnym historykiem, ponieważ rozdając opisywanym postaciom pochwały i plagi, nie był bezstronny. Można przytoczyć wiele tego przykładów. Szczególną ostrożność należy zachować tam, gdzie Długosz opisuje wydarzenia natury politycznej i ideowej, przede wszystkim zaś w tych miejscach, gdzie chodzi o godność własnego narodu kronikarza i wybranych przez niego pozytywnych bohaterów.

Wiemy, że ani Długosz, ani jego patron, Zbigniew Oleśnicki, nie byli przyjaciółmi Litwinów. Warto zwrócić uwagę na fakt, że kronikarz zaczął pisać swe dzieło w 1455 roku, a więc podczas kolejnej wielkiej wojny między Polską a Zakonem, w okresie szczególnego napięcia emocji. Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że litewska odmowa udziału w wojnie po stronie polskiej była jedną z przyczyn wzdorliwego opisu zachowania litewskich „tchórzy” pod Grunwaldem.

Pomimo tych zastrzeżeń, przekazana przez Długosza wersja wydarzeń rozgrywających się na polu grunwaldzkim wywierała przez setki lat – także w naszych czasach – przeemożny wpływ na sposób opisywania bitwy. Dzięki autorytetowi kronikarza, piętno które odcisnął na postawie wojsk litewskich przetrwało niekwestionowane przez stulecia. W sposób nieuchronny pozostawiło ono głębokie ślady nie tylko w historiografii, lecz także w polityce, sztuce i literaturze tworzonej przez kolejne generacje. Przykładowo, podczas sejmiku warszawskiego w 1564 roku Polacy wytykali Litwinom ucieczkę z grunwaldzkiego pola. Tak więc, począwszy od wieku XV naród litewski wielokrotnie musiał konfrontować się z tą „ciemną plamą” swej historii.

Głosy krytyczne. *Cronica conflictus*.

Pewne obiekcje wobec jednostronnego opisu zdarzeń podnosili badacze nastawieni krytycznie do źródeł. Jacques Lenfant (1724), Jacob Caro (1869), Karol Szajnocha (1877)

i Stanisław Kujot (1910) powątpiewali w wersję Długosza. Pół wieku po ostatnim z wymienionych, Stefan M. Kuczyński w monografii *Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411* podkreślał, że kroniki Długosza jako źródła historycznego, należy używać krytycznie i ostrożnie. W efekcie wpływ Długosza nieco zmalał w ciągu XX wieku.

Nowa generacja badaczy przywiązuje coraz większe znaczenie do opisu przebiegu bitwy zawartego w *Cronica conflictus Wladisłai, regis Poloniae, cum cruciferis anno Christi 1410* (*Kronika konfliktu Władysława króla polskiego z Krzyżakami w roku pańskim 1410*). Została ona napisana zapewne pod koniec 1410 roku, niecałe sześć miesięcy po bitwie, przez królewskiego sekretarza Zbigniewa Oleśnickiego lub kanclerza Mikołaja Trąbę. Nie ma wątpliwości, że jest to bardzo ważne źródło dla analizy przebiegu bitwy. *Cronica conflictus* rzuca odmienne światło na przełomowy moment bitwy grunwaldzkiej niż relacja Długosza. Mówi nam, że po godzinie walki, Litwini zostali zmuszeni do wycofania się, a ścigający ich Krzyżacy myśląc, że odnieśli zwycięstwo opuścili swoje chorągwie. Wkrótce jednak ścigający sami musieli uciekać przed tymi, których ścigali. Kiedy usiłowali powrócić do swoich szeregów, zostali odcięci przez duże siły polskie i albo padli w walce, albo trafili do niewoli.

Powstaje pytanie, które z tych dwóch źródeł jest bardziej wiarygodne? Już w 1910 roku Stanisław Kujot uznał wyższość wersji z *Cronica conflictus*: „Owszem, w ucieczce ich kryło się coś z fortelu tatarskiego. Lekka jazda litewska, nie mogąc miejsca dotrzymać wyborowym banderyom nieprzyjaciela, jak często tak tu rozbiegła się małemi gromadami, żeby ujść pogromu i pościgi pomylić. Bez wątpienia niebawem gromadki poczęły się zbierać i mało później niż zwycięzcy znalazły się na polu bitwy, pewnie obok chorągwi Smoleńszczan. Był to zwyczaj litewski, Witoldowi dobrze znany”.

Podobną opinię wyraził Adam Korta w artykule opublikowanym w 1949 roku w wojskowym czasopiśmie „Nasza Myśl”. On także uznał ucieczkę Litwinów za manewr taktyczny. Litewski historyk emigracyjny Kostas Jurgėla w roku 1961 powrócił do wersji wydarzeń opartej na świadectwie *Cronica conflictus* i analizie Kujota. Jeszcze przed nim tacy historycy jak Antanas Kučinskas i Juozas Jakštas wypowiadali się w obronie wojsk litewskich.

Trzecim ważnym źródłem jest współczesna wydarzeniom kronika Kontynuatora Jana von Posilge, napisana z punktu widzenia krzyżackiego. W kilku liniach poświęconych bitwie znajdujemy informację, że „poganie” – synonim Litwinów w języku Krzyżaków – zostali szybko zmuszeni do odwrotu. Polacy przyszli im wtedy z pomocą i zaczęła się wielka bitwa. Ostatecznie, najemnicy i „goście” Polaków atakując z jednej strony, a „poganie” z drugiej, wzięli udział w rozbiciu odwodu krzyżackiego dowodzonego przez Wielkiego Mistrza Ulryka von Jungingen.

Przełom w badaniach w 1963 roku

Przełom w badaniach nad bitwą grunwaldzką nastąpił w roku 1963 z chwilą publikacji przez piszącego te słowa w czasopiśmie „Zeitschrift für Ostforschung” nowego,

nieznanego dotąd źródła. Jesienią 1961 roku opuściłem Szwecję jako świeżo upieczony magister Uniwersytetu w Göteborgu, by kontynuować studia historyczne na Uniwersytecie w Getyndze, a jednocześnie prowadzić badania w znajdującym się tam wówczas archiwum Zakonu Krzyżackiego. Pewnego letniego dnia 1962 roku trafił w moje ręce list zawierający wzmiankę o „Wielkiej bitwie”. Spisano go po niemiecku, a adresatem był Wielki Mistrz Zakonu. Nie było ani daty, ani miejsca napisania, w tekście nie wspomniano osoby autora. Niemniej jednak było dla mnie jasne, że list dotyczył udziału wojsk litewskich w bitwie grunwaldzkiej, która we współczesnych źródłach nazywana była „Wielką bitwą”.

Było to nadzwyczajne znalezisko, które skłoniło mnie do napisania i opublikowania mojego pierwszego artykułu naukowego. Choć brak daty, a nadawca jest nieznaną osobą, list nie jest kopią, o czym świadczą wydłużone kształty pierwszych liter oraz staranny wygląd dokumentu. Autor nie pragnął zachować anonimowości, bo skorzystał z pomocy wywodzącego się z Zakonu pisarza. Był to ten sam pisarz, który przynajmniej w latach 1416 i 1417 pracował na zamku w Człuchowie na Pomorzu. Formuła „*Drogi mistrzu – Liber her meister*” – skłania do wniosku, autor nie był ani członkiem Zakonu Krzyżackiego, ani kimś Zakonowi podporządkowanym, lecz raczej osobą o wysokim statusie, zapewne suwerenem lub ważnym dowódcą oddziałów najemnych. Wyrażenie „*twój przeciwnik*” – *euwir vinde* – również wydaje się wskazywać, że autor nie pochodził z Prus.

Interpretację tę wzmacnia fakt, że zamek w Człuchowie był głównym punktem zbornym dla krzyżowców i najemników przybywających do Prus. Można założyć, że komendant zamku polecił swemu pisarzowi napisanie listu dla cudzoziemskiego przyjaciela Zakonu. Później list wysłano do Wielkiego Mistrza jako załącznik do innego listu, zapewne napisanego przez komendanta zamku. To tłumaczyłoby zawinięcie blankietu w czysty papier, na którym list napisano oraz brak oficjalnej pieczęci, miejsca i daty, jak również imienia autora. List osoby bardzo kompetentnej, zainteresowanej i posiadającej głęboką wiedzę o sztuce wojennej stanowi poważne ostrzeżenie i jednocześnie wiarygodną radę. Odnosi się do „gości” i najemników, którzy przybyli do Prus i nie są obcy z taktyką pozorowanej ucieczki z pola walki. To przede wszystkim cudzoziemcy muszą być trzymani razem w formacji bitewnej, aby nie powtórzyło się to, co stało się pod Grunwaldem.

To nowe źródło musi być traktowane z najwyższą powagą. Autor listu przypomina Wielkiemu Mistrzowi, że Litwini użyli tej samej taktyki pod Grunwaldem. Wskazuje również, że tylko część wojsk litewskich wzięła udział w pozorowanej ucieczce. Była to zapewne jedna lub dwie chorągwie, bo takie liczby padają w dokumencie. Powstała w Wielkim Księstwie Litewskim *Kronika Bychowca* wspomina o prawdopodobnej umowie Witolda i Władysława Jagiełły, a sam fakt, że taktyka pozorowanej ucieczki przyniosła powodzenie może przemawiać za jej istnieniem. Odwrót miał miejsce na lewym skrzydle formacji litewskiej, które znajdowało się najbliżej Polaków.

Francuskie kroniki mnicha z Saint-Denis i szlachcica Enguerran de Monstreleta wspominają o tym epizodzie jako o przełomowym momencie bitwy, który doprowadził do klęski Zakonu. Obaj opierali się na nieodległych w czasie od bitwy przekazach pochodzących od Krzyżaków. Historycy nie przywiązywali dotąd należytej wagi do obu kronik z uwagi na zawarte w nich błędy w ocenie liczby uczestników bitwy i czasu jej trwania. Jeśli jednak współczesny czytelnik przejdzie do porządku nad mniej istotnymi nieścisłościami, to zwróci uwagę na jeden zasadniczy punkt: to sami Krzyżacy uznali właśnie tę fazę bitwy za faktyczny początek klęski.

Wniosek

Nie wdając się w szczegóły można przyjąć, że część sił litewskich pod Grunwaldem zastosowała taktykę pozorowanego odwrotu prowokując nieznaną takich podstępów „gości” i najemników Zakonu, by opuścili formację i ruszyli w pościg. Ścigający stali się ściganymi, gdy gonieni zwrócili się przeciw nim. Kiedy uczestnicy pościgu próbowali wrócić do szeregów, zostali odcięci od swoich przez Polaków i albo padli w boju, albo dostali się do niewoli. Wkrótce potem duże siły polskie uderzyły z prawej flanki na zdeorganizowany i osłabiony lewy hufiec wojsk zakonnych.

W starciu, które się wywiązało – rodzaju bitwy wewnętrznej – brali też udział Litwini. Rozstrzygnąwszy walkę na swoją korzyść, podkomendni Witolda oraz polscy „goście” i najemnicy zdążyli jeszcze wziąć udział w rozgromieniu krzyżackiego odwodu, którym dowodził Ulrich von Jungingen. List do Wielkiego Mistrza daje jasne i wysoce wiarygodne wytłumaczenie przebiegu wypadków pod Grunwaldem, a inne źródła wspierają przedstawioną powyżej rekonstrukcję zdarzeń. Wśród nich jest też współczesna wydarzeniom, polska *Cronica conflictus* napisana zapewne w końcu 1410 roku.

W badaniach historycznych współczesne wydarzeniom i pozbawione tendencyjności źródła uznaje się za bardziej wiarygodne niż późniejsze, tendencyjne kroniki. Opowieść Jana Długosza okazuje się wysoce myląca, fałszywa i poniżająca Litwinów. Dzisiaj – 600 lat po Grunwaldzie – list do Wielkiego Mistrza napisany zaledwie kilka lat po bitwie pozwala obalić starą wersję wydarzeń i rzucić nowe światło na to, co stało się na grunwaldzkim polu w 1410 roku.

Grunwaldzkie pole

Historycy i archeolodzy uważają, że obóz Władysława Jagiełły w dniach 13-15 lipca ulokowany był na południowym krańcu Jeziora Dąbrowa Wielka (*Großer Damerausee*). Opinie tę opierali na opisie opublikowanym przez pruskiego historyka Johannes Voigta w 1836 roku, w siódmym tomie jego „Historii Prus”. Voigt nie przedstawił żadnego dowodu na poparcie swej teorii, a stoi ona w sprzeczności z informacjami współczesnego, dobrze poinformowanego kronikarza, Annalistę Toruńskiego. Jego świadectwo historycy i archeolodzy do niedawna całkowicie ignorowali.

Annalista podaje, że obóz armii królewskiej rozbity był na północny-zachód od Dąbrówna (*Gilgenborg*), nieopodal pola Wierzbica (*Vierzighufen*): *Fixit [Jagiello] tentoria sua non longe a civitate Gilgenborg prope campum, qui dicitur Virzighuben* (Ustawił [Jagiello] swe namioty niedaleko od miasteczka Dąbrówna, obok pola zwanego Wierzbica). Było to zapewne obok Starego Miasta (*Altstadt*), na północno-zachodnim krańcu Jeziora Dąbrowa Mała (*Kleiner Damerausee*). Wynika stąd, że rankiem 15 lipca siły polskie dotarły pod Grunwald (*Grünfelde*) przechodząc przez Samin (*Seemen*), a nie przez wsie Jankowice (*Jankowitz*), Gardyny (*Gardienen*), Turowo (*Thurau*) i Ulnowo (*Faulen*), jak się zwykle twierdzi, względnie przez Ostrowitę (*Ostrowitt*) lub Osiekowo (*Oschekau*). Również Dąbrówna nie leżało na trasie marszu. Wielki Mistrz Ulryk von Jungingen chciał zatrzymać wroga wydając mu bitwę zanim w marszu na Malbork minie Mielno.

Po szybkim marszu nocnym z nieznanego obozu w okolicy Lubawy (*Löbau*), Krzyżacy maszerowali przez Frygnowo (*Frögenau*) do Stębarka (*Tannenberg*) by skręcić na południowy-zachód, w kierunku Grunwaldu. Twierdzenie Długosza, że ominęli tę miejscowość idąc z innego kierunku jest niewiarygodne. Była to umiejętna taktyka, dzięki której Wielki Mistrz dysponował atutem porannego słońca, które świeciło w plecy jego własnych żołnierzy i w twarz jego przeciwników. Z tego powodu Mistrz chciał rozpocząć bitwę jak najwcześniej. Przekazanie dwóch mieczy miało sprowokować wrogów Zakonu do szybkiego rozpoczęcia bitwy.

Jednak przez wiele godzin zakonnicy nie byli w stanie skłonić króla, by polecił swym wojskom opuścić porośnięty gęstą roślinnością teren na południowy-zachód od drogi wiodącej z Grunwaldu do Łodwigowa (*Ludwigsdorf*), który nie nadawał się do stoczenia bitwy. Jagiello czekał aż słońce osiągnie popołudniową pozycję i zacznie świecić wrogowi w twarz. W południe wydał rozkaz do decydującego starcia.

Główne pole bitwy rozpościerało się na południe i wschód od Grunwaldu, a nie na południe i wschód od Stębarka, jak od roku 1836 przyjmują historycy i archeolodzy. W 1411 roku Wielki Mistrz Heinrich von Plauen rozkazał zbudować kaplicę pod wezwaniem Matki Boskiej ku pamięci wszystkich chrześcijan poległych w czasie bitwy. Wzniesiono ją tam, gdzie w dniu bitwy stała polowa kaplica krzyżacka. Po tym jak wieczorem 15 lipca 1410 roku wojska aliantów zdobyły obóz krzyżacki w tej okolicy właśnie zginęło tysiące żołnierzy i służby taborowej. Hipoteza wysunięta przez historyków niemieckich twierdzących, że kaplica stanęła w miejscu śmierci Wielkiego Mistrza Ulryka von Jungingena jest błędna.

prof. dr hab. Sven Ekdahl

2. FRAGMENT FILMU „KRZYŻACY”.

3. ANALIZOWANIE TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH.

Jan Długosz „Bitwa Grunwaldzka”

Ucieczka Litwinów

Na początku bitwy prawie przez godzinę obydwie wojska walczyły ze zmiennym szczęściem i ponieważ żadne z nich nie ustępowało, ale bardzo dzielnie zabiegało o zwycięstwo, było rzeczą niepewną, na którą stronę przechyli się szala, która strona wyjdzie z walki zwycięsko. Kiedy bowiem Krzyżacy zauważyli, że na lewym skrzydle wojska polskiego toczy się zawzięta i niebezpieczna dla nich walka, ponieważ wycięto już znacznie większe ich oddziały, przerzucają siły na prawe skrzydło, gdzie znajdowało się wojsko litewskie, które miało rzadsze szeregi, mniej koni i słabsze uzbrojenie, [przez co] wydawało się łatwe do pokonania. Po jego rozbiciu [zamierzali] silnie uderzyć na zastępy polskie.

Nie spełniły się całkowicie nadzieje związane z tym planem. Kiedy wrzała zawzięta walka z Litwinami, Rusinami i Tatarami, wojsko litewskie zaczęło słabnąć i nie mogąc wytrzymać naporu wroga, wycofało się na odległość jednego jугera (22). Ponieważ zaś Krzyżacy napierali na nie silniej, musiało raz po raz cofać się i w końcu zawrócić do ucieczki. Wielki książę litewski Aleksander starał się biczem i potężnym krzykiem powstrzymać ucieczkę, ale na próżno. Pociągnęło ono nadto za sobą mnóstwo zmieszanych z nimi Polaków. Wróg ścigał ich wiele mil wycinając i biorąc do niewoli uciekających w przekonaniu, że ich już całkowicie pokonał. Uciekających zaś ogarnął tak wielki strach, że wielu z nich nie zatrzymało się, aż przybyło na Litwę i rozgłaszało, że poległ król Władysław oraz wielki książę litewski Aleksander i że wyginęło również kompletnie ich wojsko.

W tej walce rycerze ruscy ze Smoleńska, stojąc przy trzech własnych chorągwiach i walcząc nader zawzięcie, zasłużyli na wielką chwałę jako jedyni, którzy nie wzięli udziału w ucieczce. Chociaż bowiem pod jedną chorągwią wycięto ich w najokrutniejszy sposób, a samą chorągiew podeptano na ziemi, w obu jednak pozostałych walczyli bardzo dzielnie, jak przystało mężom i rycerzom. Wyszli zwycięsko i przyłączyli się do zastępów polskich i jedyni w tym dniu uzyskali w wojsku Aleksandra Witolda pochwałę za dzielną i bohaterską walkę. Cała reszta pozostawiając Polaków w walce uciekała bezładnie przed pościgiem wroga. A wielki książę litewski Aleksander Witold zaniepokojony ucieczką swoich wojsk i obawiając się, że ich nieszczęsna walka przerazi Polaków, kiedy wysłani przez niego coraz to nowi gońcy na próżno błagali, by król poniechawszy wszelkiego ociągania się ruszył naprzód, przybywa pospiesznie sam, bez zbrojnego orszaku, prosząc gorąco króla, by podjął walkę i swą obecnością dodał walczącym niezłomnego ducha i odwagi.

List anonimowy wielkiemu mistrzowi Zakonu Krzyżackiego odnaleziony w 1963 roku przez historyka szwedzkiego Svena Ekdahla

„Drogi Mistrzu, jeśli Boska opatrzność sprawi, że przyjdzie ci walczyć z twoimi przeciwnikami, będziesz szycował i ustawiał swoje wojska na wroga, nasza rada jest

taka, abyś z gości i najemników, których będziesz miał ze sobą, wybrał tych, których uznasz za sposobnych i ustalił ze swoimi dowódcami, aby byli posłuszni, a gdy staną w szyku do walki, aby pozostawali w swej formacji. Może się zdarzyć, że twoi wrogowie z rozmysłem pozwolą jednej lub dwóm chorągwiom cofnąć się lub uciekać: będzie to zrobione z premedytacją, w nadziei, że w ten sposób załamię się twoja formacja bojowa, ponieważ ludzie zwykle lubią podejmować pościg, tak jak to miało miejsce w Wielkiej Bitwie.

Upewnij się więc, a jeśli coś takiego miało by się zdarzyć, tak surowo jak tylko możesz obstawaj przy tym, aby twoi ludzie pozostali w swoich szeregach, bo jeśli grupa żołnierzy lub szereg za bardzo uwierzy w zwycięstwo, to niełatwo będzie ściągnąć ludzi z powrotem, bo każdy pragnie podjąć pościg i myśli, że zwycięstwo jest już uzyskane, a nie wiedzą, że może ono być prawie stracone. Z tego powodu radzimy ci stanowczo, abyś tak surowo, jak tylko możesz, trzymał swoich ludzi razem w bojowych formacjach i nigdy nie pozwalał im opuszczać pozostałych, dopóki nie zobaczysz jak zachowują się wrogie formacje stojące za tymi, którzy uciekają. Ustal starannie ze swoimi dowódcami, aby tego niezawodnie przestrzegali, ponieważ zdarza się w przypadku, gdy 20 lub 30 żołnierzy rusza do pościgu, że powodują oni złamanie wielu formacji, bo choć liczą oni czasem na zysk, to zamiast niego doznają ciężkich szkód”.

Pytania i zadania:

1. Jakie to są źródła historyczne pierwotne czy wtórne? Uzasadnij swą odpowiedź.
2. Czym się różnią interpretacje działań Litwinów na polu walki w bitwie pod Grunwaldem z kroniki Jana Długosza oraz listu anonimowego do wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego? Które źródło historyczne budzi więcej zaufania? Dlaczego?
3. Ocenianie wydarzeń tej bitwy w czasach późniejszych opierała się zwykle na relacjach Jana Długosza. Sformował się mit o roli Litwinów w tym wydarzeniu nieprzychylny dla nich. Wiele pokoleń czerpało swe wiadomości o tym wydarzeniu z tej kroniki, w wyniku sformował się negatywny wizerunek Litwina. O sprostowanie już za późno. Spróbujcie sformułować takie niby sprostowanie Jana Długosza rehabilitujące rolę Litwinów w tej bitwie.
4. Praca w grupach. Tworzymy dialog – debaty: „Litwini tchórze, czy chytry?”.

Autor scenariusza lekcji:

Wiktor Łozowski, nauczyciel historii w Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wilnie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

UNIA LUBELSKA. CO BY BYŁO W POLSCE I LITWIE PO DWUSTU LATACH, GDYBY NIE BYŁO UNII LUBELSKIEJ.

Lekcja w konwencji historii alternatywnej

Cele i zadania:

1. Na nowo przemyśleć – z udziałem młodzieży – wspólną historię kilku narodów, które tworzyły Pierwszą Rzeczpospolitą.
2. Próba poszukiwania wspólnych korzeni w naszej części Europy.
3. Postrzeganie dawnej Rzeczpospolitej jako miejsca, do którego tradycji wszyscy my możemy się odwoływać.
4. Popularyzowanie poglądu, iż Rzeczpospolita nie była wyłącznie machiną zaprojektowaną dla ekspansji polskości, lecz że jej kultura była wypadkową kultur rozmaitych zamieszkujących ją społeczności – ich wspólnym dziełem.
5. Oderwanie się od szkolnej rutyny i sprowokowanie historycznego dialogu w konwencji tzw. historii alternatywnej, czyli „co by się stało, gdyby...?”.

Środki realizacji:

1. Wykład „Korona i Wielkie Księstwo. Cztery stulecia wspólnej państwowości – próba bilansu”.
2. Wykorzystanie obrazów malarskich Jana Matejki: „Bitwa pod Grunwaldem” jako najdziwniejszego obrazu religijnego w dziejach malarstwa i „Unia lubelska” odzwierciedlającego trudny początek długiej drogi.
3. Praca w zespołach uczniowskich – przygotowanie odpowiedzi.
4. Prezentacja tekstów i dyskusja.

Oczekiwane rezultaty:

1. Łamanie stereotypów myślenia.
2. Urozmaicenie metod nauczania.
3. Uaktywnienie pracy uczniów podczas lekcji historii.

PRZEBIEG LEKCJI:

WSTĘP

Na ekranie wyświetlone jest logo z napisem tematu lekcji historii alternatywnej. W tle – melodia „Pożegnanie Ojczyzny” M. K. Ogińskiego. Nauczyciel na wstępie zapoznaje uczniów z założeniami tej lekcji.

Przyświeca nam idea, aby na nowo przemyśleć – z udziałem młodzieży – wspólną historię kilku narodów, które tworzyły Pierwszą Rzeczpospolitą. Kwestia dziedzictwa Rzeczypospolitej często sprowadzała się (i wciąż się sprowadza) do rozdzielenia przeszłości na „naszą” i „cudzą”. Na Litwie, Białorusi i Ukrainie dzieje Pierwszej Rzeczypospolitej postrzegano zwykle (i często postrzega się nadal) jako historię polskiej dominacji i polonizacji elit.

Proponujemy inne spojrzenie na tę problematykę. Rzeczpospolita nie była wyłącznie machiną zaprojektowaną dla ekspansji polskości, lecz, że jej kultura (również kultura polityczna) była wypadkową kultur rozmaitych zamieszkujących ją społeczności – ich wspólnym dziełem.

Po wysłuchaniu kilku wykładów dotyczących rozmaitych aspektów omawianej problematyki uczniowie wypracowują wspólny pogląd na zadany temat i przedstawiają go. By oderwać się od szkolnej rutyny, temat jest sformułowany w konwencji tzw. historii alternatywnej, czyli „co by się stało, gdyby...?”. Wykorzystałem tu doświadczenie z projektu „Historia Alternatywna”, którego koordynatorem było czasopismo „Mówią wieki”.

I część

O bilansie Rzeczypospolitej. Uczniowie prezentują przygotowany materiał

Korona i Wielkie Księstwo Litewskie. Cztery stulecia wspólnej państwowości – próba bilansu.

Obraz dziejów unii jagiellońskiej i powstałej w jej następstwie Rzeczypospolitej Obojga Narodów jest diametralnie odmienny w tradycji historycznej Polaków i Litwinów. Zjawisko te trafnie skomentował prof. Juliusz Bardach, wskazując, że sposób postrzegania unii polsko-litewskiej zależał w niemałym stopniu od perspektyw, *które dla jednych rysowały się z Wawelu czy, dla drugich z Góry Zamkowej w Wilnie... Bo też różne były implikacje i skutki unii dla wszystkich bezpośrednio nią zainteresowanych.*

Wróćmy wszakże do samej unii. Oto okoliczności, które doprowadziły układające się w Krewie strony do zawarcia historycznego kontraktu: Litwa, prowadząca od wielu dziesięcioleci wojnę na dwa fronty (Krzyżacy i Moskwa) szukała wyjścia z impasu, by kontynuować ekspansję na wschód, a Korona również zagrożona przez zakon krzyżacki, pragnęła zabezpieczyć swe interesy na Rusi Halickiej i Podolu. Oba państwa zmagaly się z problemami dynastycznymi. Dodatkowo Litwa – ostatnie państwo pogańskie w Europie – stała w obliczu wyboru religii. Akt krewski z 14 sierpnia 1385 roku usuwał te problemy. Nie wchodząc w szczegóły o wymowie polityczno-prawnej dokumentu krewskiego, badacze

sądzą, że zapowiadana inkorporacja Litwy do Korony nie nastąpiła – akt krewski rozpoczął natomiast proces współżycia obu państw, w toku którego wykształciły się podstawy do rzeczywistego, trwałego zjednoczenia Korony i Wielkiego Księstwa.

Na ekranie – obraz Jana Matejki „Bitwa pod Grunwaldem”.

W 1410 roku nadszedł wreszcie czas generalnej rozprawy z Krzyżakami. Bitwa pod Grunwaldem położyła kres ekspansji zakonu. Pod mieczami sprzymierzonych legła pokotem armia uchodząca w świecie łacińskim za niezrównaną. Dla generalnej oceny tego wydarzenia nie wydaje się istotna kwestia, kto – Jagiełło czy Witold – był rzeczywistym architektem polsko-litewskiego triumfu nad Krzyżakami. Polski historyk Jan Długosz stał się pierwszym piewą sławy Witoldowej, a polski malarz Jan Matejko uczynił wielkiego księcia litewskiego centralną postacią swego monumentalnego płótna, kształtującego po dziś dzień wyobraźnię historyczną obu narodów.

Taki model unii, polegający na faktycznej samodzielności dwóch odrębnych organizmów państwowych w ramach jednej monarchii, miał przetrwać aż do unii lubelskiej 1569 roku.

Na ekranie-obraz Jana Matejki „Unia lubelska”.

Sfinalizowanie wielkiego kontraktu politycznego na sejmie lubelskim 1569 roku nastąpiło w dramatycznych okolicznościach. Nową jedność zwaną unieją Litwa okupiła ogromnymi stratami terytorialnymi (Podlasie, Wołyń, Podole, Kijowszczyzna). Wielkie Księstwo, ograniczone do ziem rdzennie litewskich i białoruskich, było bez wątpienia słabszym z podmiotów wspólnej Rzeczypospolitej. Łatwo więc zrozumieć rozpaczliwy opór litewskich panów wobec unii; umieszczony na sławnym płótnie Matejki wizerunek załamanego jej zawarciem Chodkiewicza nie odbiega od prawdy. Pozytywne skutki unii objawiły się, gdy obydwie państwa złączyły wreszcie swe siły pod rządami prawdziwie wojennego pana. Zwycięskie wojny batoriańskie (1578-1582) powstrzymały zapędy Moskwy, a Rzeczpospolita na krótko stała się hegemonem Europy Wschodniej. Unia zdała więc ostatecznie egzamin w XVI wieku, ale daleko cięższe wyzwania stanęły przed nią w kolejnym stuleciu.

Epoka wojen kozackich i potopu szwedzkiego przyniosła nowe, nieporównanie trudniejsze wyzwania. Bilans wojen z lat 1648–1667 dla obu członów Rzeczypospolitej kształtował się nieco odmiennie: Korona okupiła je głównie stratami terytorialnymi, natomiast Litwie przyniosły one istną katastrofę gospodarczą i demograficzną.

Na ekranie obraz Jana Matejki „Konstytucja 3 Maja”.

Wiek XVIII przyniósł obu narodom Rzeczypospolitej dramatyczne doświadczenia: zamęt i dotkliwe spustoszenia wojny północnej, rozkład epoki saskiej, konfederację barską, hańbę rozbiorów, a wreszcie zryw insurekcyjny i utratę państwowości.

Na koniec spróbujmy dokonać generalnego bilansu czterech stuleci unii polsko-litewskiej. W wymiarze politycznym, gdy była wykonywana i przestrzegana, zapewniła obu narodom

spektakularne sukcesy. W aspekcie prawno-ustrojowym przyniosła wymierne korzyści zwłaszcza społeczeństwu Wielkiego Księstwa, doprowadzając do jego szybkiej przemiany jakościowej (najpierw monarchii stanowej, a następnie demokracji szlacheckiej). Warto też upomnieć się o przynajmniej jeszcze dwa pozytywne aspekty: upowszechnienie się na Litwie instytucji samorządu szlacheckiego i prawa miejskiego (zwłaszcza magdeburskiego).

Unia miała również konkretny wymiar gospodarczy: w jej następstwie ukształtował się jednolity rynek, czemu sprzyjały dostępne dla kupców z obu podmiotów szlaki handlowe.

Wreszcie – ogromny był dorobek kulturalny unii. Głównie dzięki niej na Litwie upowszechniła się kultura łacińska (zarówno dzięki Kościołowi rzymskokatolickiemu, jak i reformacji). Warto też zapytać, w jakim stopniu przesławna polska tolerancja epoki wczesno nowożytnej była owocem unii. Gdy społeczeństwa Europy Zachodniej dzieliły się na przeciwników i zwolenników reformacji, gdy rozpalały się wojny religijne, państwo polsko-litewskie od dawna mogło się już pochwalić sprawdzonym i wydolnym modelem pokojowego współżycia konfesji.

I wreszcie wątek polonizacji. To prawda, niewątpliwa atrakcyjność kulturalnego, a ściślej kulturalno-politycznego, wzorca polskiego dla elit walczyły się do ich asymilacji, co z pewnością zrodziło określone skutki dla narodów Wielkiego Księstwa. Z drugiej strony jednak nie można przeceniać ich odporności (zwłaszcza Litwinów) na procesy germanizacji i rutenizacji.

W sumie więc dorobek unii prezentuje się nad wyraz okazale i trzeba go uznać za wspólny kapitał wielu narodów-obok Polaków, Litwinów, Ukraińców i Białorusinów.

KALENDARIUM STOSUNKÓW POLSKO LITEWSKICH DO 1569 ROKU

(plik kalendarium jest do pobrania ze strony <http://e-akademia.net/pl/elearning/lekcje>)

II część

Prezentacja „Rzeczpospolita Obojga Narodów od unii lubelskiej do rozbiorów”

III część

Prezentacja prac uczniowskich na temat: „Jak potoczyłyby się losy Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego w następnych dwóch stuleciach, gdyby nie podpisano unii lubelskiej?”.

ZAKOŃCZENIE:

Na ekranie wyświetlony jest temat lekcji historii alternatywnej. W tle – melodia „Oda do radości” L. Bethovena.

Autor scenariusza lekcji:

Wiktor Łozowski, nauczyciel historii w Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wilnie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

KALENDARIUM STOSUNKÓW POLSKO LITEWSKICH DO 1569 ROKU

Materiał uzupełniający do lekcji: „Unia lubelska. Co by było w Polsce i Litwie po dwustu latach, gdyby nie było unii lubelskiej”.

1009 – Misja chrystianizacyjna i śmierć Brunona z Kwerfurtu. Pierwsza wzmianka o Litwie.

1208/1209 – Najazd litewsko-jaćwieski na Wołyń. Najeźdźcy między innymi złupili należący do Leszka Białego Brześć. Pierwsza potwierdzona historycznie wzmianka o zetknięciu się Polaków z Litwinami.

1210/1211 – Najazd na Polskę wojsk ruskich z pomocą Litwinów i dzięki ich wskazówkom.

1229–1246 – Udział Konrada I Mazowieckiego w zmaganiach o tron krakowski z udziałem posiłków litewsko-jaćwieskich.

1253 – Koronacja na króla litewskiego księcia Mendoga. Biskupem Litwy (wskazany przez książąt mazowieckich) zostaje dominikanin Wit.

1255 – Próba zorganizowania przez papieża Aleksandra IV krucjaty polsko-czeskiej przeciwko Litwinom i Jaćwingom, zablokowana przez zakon krzyżacki.

1260 – Najazd litewski na Mazowsze i rabunek Drzwi Płockich. Sojusz księcia Litwy Mendoga i księcia kujawskiego Kazimierza I przeciwko aliansowi Ziemowita I Mazowieckiego z zakonem krzyżackim.

1271 – Dywersyjny najazd Litwinów na Śląsk. W porozumieniu z Bolesławem Wstydlwym Litwa włączyła się w konflikt Przemyślidów z Arpadami.

1279 – Małżeństwo Bolesława II, księcia mazowieckiego i płockiego, z Gaudemundą Zofią, córką księcia Litwy Trojdena. Mariaż, wyjąwszy wyprawy z lat 1283 i 1286, na niemal pół wieku uwolnił Mazowsze od najazdów litewskich.

1294 – Najazd Witenesa na Łęczycę w porozumieniu z księciem płockim Bolesławem II. Napastnicy wywieźli ogromne łupy (źródła mówią o 16 tys. brańców). W pogonь wyruszył książę łęczycki Kazimierz II. Po zerwaniu przez Litwinów rozejmu pod Sochaczewem Kazimierz II poniósł klęskę i zginął w bitwie pod Trojanowem (10 VI).

1305–1306 – Najazdy litewskie na pozostającą pod władaniem króla Wacława II i jego syna Wielkopolskę (m.in. zdobycie Kalisza) w porozumieniu z Władysławem Łokietkiem.

1318 – Małżeństwo księcia Wacława płockiego z Giedyminówną Danutą – Elżbietą.

1321–1323 – Najazdy litewskie wspólnie z księciem płockim Wacławem na dobra książęcej Anastazji, wdowy po Siemowicie I. Najazd był związany z rywalizacją o Ruś Halicko-Włodzimierską po wygaśnięciu miejscowej linii Rurykowiczów (Anastazja była córką księcia halickiego Lwa I).

1323 – List Giedymina zapraszający duchownych, rycerzy, rzemieślników i chłopów z Zachodu do osiedlenia się na Litwie.

1323–1324 – Najazd litewski na Mazowsze i przyłączenie Podlasia do Litwy. Giedymin zawiera porozumienie z Władysławem Łokietkiem w sprawie podziału wpływów na Rusi.

1325 – Ślub królewicza Kazimierza z córką Giedymina Aldoną-Anną. Wobec zagrożenia krzyżackiego oba państwa zawiązują sojusz zaczepno-obronny.

1326 – Wspólna litewsko-polska wyprawa na Brandenburgię. Władysław Łokietek odzyskał Międzyrzecz, a Litwini uprowadzili około 6 tysięcy ludzi.

1331 – Ślub córki Giedymina Eufemii z Bolesławem Jerzym II, księciem mazowieckim i ostatnim księciem halicko-włodzimierskim. Mariaż dał Giedyminiowiczom prawa sukcesyjne do Rusi i przyczynił się do dalszej rywalizacji polsko-litewskiej o jej terytorium.

1336–1340 – Najazdy Giedyminiowiczów Olgierda i Kiejstuta na Mazowsze.

1340–1366 – Rywalizacja książąt litewskich z królem polskim Kazimierzem Wielkim o Ruś Czerwoną.

1355 – Próba zawiązania koalicji polsko-krzyżackiej przeciwko Litwie kończy się odwołaniem przymierzy i najazdem zakonu na ziemie polskie.

1358 – Układ graniczny między Mazowszem a Litwą. Powstała w ten sposób pierwsza trwała granica polsko-litewska, dzieląca Grodno od Ziemi Wiskiej do Goniądza.

1366 – Najazd rycerzy zakonnych na ziemie litewskie. W wojnie po stronie Krzyżaków wziął udział książę gniewkowski Władysław Biały.

1372 – Wyprawa Olgierda z udziałem „Lachów” (prawdopodobnie Podlasiów) przeciwko Moskwie.

1373 – Próba chrystianizacji Litwy przez księcia mazowieckiego Ziemowita III. Wkrótce jego syn Janusz ożenił się z Anną-Danutą Kiejstutówną.

1376 – Ostatni najazd litewski na ziemie polskie. Kiejstut, Olgierd, Jagiełło, Lubart i Jerzy Narymuntowicz wspólnie wyprawiają się na ziemię sandomierską i lubelszczyznę, docierając nawet do Tarnowa.

1378–1380 – Udział rycerzy polskich w krzyżackich rejsach na Litwę. Polacy stanowili wówczas ponad 10 proc. sił zakonnych.

1379 – Podróż dyplomatyczna księcia litewskiego Skirgiełły na Mazowsze, Śląsk i Węgry dla zasięgnięcia opinii na temat szans i warunków chrztu Litwy.

1382 – Przyłączenie Podlasia do Mazowsza. Książę Janusz I, korzystając z wojny domowej na Litwie, zaatakował włości Kiejstuta. Rok później Podlasie ponownie odpadło od Mazowsza.

1382 – Zatrzymanie przejeżdżających przez Mazowsze kupców wileńskich. Pierwsza wzmianka o handlu między Litwą a ziemiami polskimi.

1385 (14 VIII) – Unia polsko-litewska w Krewie. Jagiełło zobowiązuje się do przyłączenia (applicare) Litwy do Polski i poślubienia królowej Jadwigi Andegaweńskiej w zamian za koronę polską.

1386 – Jagiełło wybrany i koronowany na króla polskiego z imieniem Władysław. Królewskim namiestnikiem Litwy z tytułem wielkiego księcia Skirgiełło.

1387 – Chrzest Litwy i utworzenie biskupstwa wileńskiego. Jagiełło wystawia pierwszy przywilej dla Litwy, zrównując prawa i wolności szlachty litewskiej z Koroną oraz wprowadzając dziedziczość dóbr prywatnych. Oba przywileje obejmowały tylko Litwę właściwą.

1387 – Ślub księcia czerskiego Ziemowita IV z Aleksandrą Olgierdówną. Jagiełło wydając swą siostrę za byłego konkurenta do tronu, polubownie kończy rywalizację, wzmacniając przy tym więzi Korony z Mazowszem. Dwie córki z tego małżeństwa były żonami Michała Zygmuntowicza pretendenta do tronu wielkoksiążęcego w latach trzydziestych i czterdziestych XV wieku.

1389–1392 – Nieudana próba zamachu stanu księcia Witolda Kiejstutowicza przeciwko rządowi Jagiełły w Wielkim Księstwie Litewskim. Pokonany Witold chroni się u Krzyżaków. Wojnę domową na Litwie kończy ugoda, na mocy której Witold zostaje namiestnikiem Litwy z ramienia Jagiełły.

1397 – Starania Jagiełły o koronę litewską dla Witolda i utworzenia królestwa bezpośrednio podporządkowanego papieżowi.

1398 – Pokój Witolda z Krzyżakami na wyspie Salin. Witold, obwołany przez panów litewskich królem Litwy i Rusi, oddaje Żmudź i przekazuje uprawnienia misyjne zakonowi.

1399 – Wspólna litewsko-koronna wyprawa przeciwko Tatarom. Klęska pod Worskłą.

1399 – Kryzys po śmierci królowej Jadwigi. Panowie polscy ostatecznie składają przysięgę Jagielle jako samodzielnemu, dziedzicznemu królowi Polski.

1400–1401 – Unia Radomsko-Wileńska. Witold zostaje dożywotnim wielkim księciem Litwy z nadania Jagiełły. Litwa stała się lennem Korony, tworząc wspólnotę prawnopaństwową z pełnią samodzielności wewnętrznej. Witold odebrał hołd od udzielnych książąt litewskich i ruskich.

1406–1408 – Wojna Witolda, wspomaganego przez posiłki polskie, z Wielkim Księstwem Moskiewskim. Litwa otrzymała księstwo siewierskie i rozciągnęła swe wpływy na Psków i Nowogród Wielki.

1410 – Litewsko-polskie zwycięstwo nad Krzyżakami pod Grunwaldem. Zawarty rok później pierwszy pokój toruński przywrócił Litwie Żmudź.

1413 – Unia w Horodle. Litwa pozostawała nadal częścią Korony (lennem) zachowując odrębność i samodzielność wewnętrzną. Władza wielkiego księcia uzyskała charakter instytucjonalny – miał być wybierany przez panów litewskich w porozumieniu z królem polskim i panami koronnymi. Szlachta koronna przyjęła do wspólnoty herbowej 47 rodów litewskich. Stworzono odrębną ale analogiczną do wzorów polskich, administrację na Litwie (dożywotni kasztelanowie i wojewodowie) oraz pierwsze zawiązki sejmu litewskiego.

1418 – Zabiegi Witolda o utworzenie arcybiskupstwa wileńskiego i uniezależnienie litewskiej administracji kościelnej od Korony.

1421–1423 – Wskazany przez Witolda Zygmunt Korybutowicz zostaje namiestnikiem Czech, za zgodą Jagiełły oraz panów polskich i litewskich zgromadzonych w Lublinie.
 1429 – Zjazd w Łucku. Cesarz Zygmunt Luksemburczyk ofiarował Witoldowi koronę królewską na Litwie, początkowo za aprobatą Jagiełły (ze względów dynastycznych: istniał nawet projekt osadzenia Witolda na tronie polskim). Projekt upadł z chwilą śmierci Witolda w 1430 roku.

1431–1435 – Wojna domowa na Litwie. Świdrygiełło, popierany przez książąt ruskich i zakon krzyżacki, wystąpił przeciw osadzonemu przez Jagiełłę Zygmunutowi Kiejstutowiczowi. Zmagania kończy klęska Świdrygiełły w bitwie nad rzeką Świętą (pod Wiłkomierzem) w 1435 roku.

1432 – Unia grodzieńska: Zygmunt Kiejstutowicz potwierdza w niej warunki unii radomsko-wileńskiej.

1440 – Zerwanie unii polsko-litewskiej. Po zamordowaniu Zygmunta Kiejstutowicza Litwa obrała samodzielnie Kazimierza Jagiellończyka na tron wielkksiążęcy. W odpowiedzi panowie koronni poparli zarówno pretendentów do tronu litewskiego – Świdrygiełłę i Michała Zygmuntowicza, jak i dążącego do niezależności udzielnego kniazia kijowskiego Olekę.

1447 – Elekcja Kazimierza Jagiellończyka na tron polski. Po trzech latach gry na zwłokę wielki książę przyjął koronę, doprowadzając do faktycznej (choć niepisanej) personalnej unii polsko-litewskiej.

1453 – Zjazd litewsko-polski w Parczewie. Kazimierz Jagiellończyk potwierdził polskie przywileje ziemskie, ale bez uznania przynależności Litwy do Korony.

1474 – Udział posiłków litewskich w wojnie Jagiellonów o koronę czeską z królem Węgier Maciejem Korwinem.

1478 – Tzw. testament Kazimierza Jagiellończyka. Na zjeździe w Brześciu król odebrał od panów litewskich przysięgę wierności dla jednego z synów, którego mieli obrać na wielkiego księcia po śmierci monarchy.

1492 – Rokowania panów litewskich i koronnych w Wilnie zakończone obustronnym sojuszem. Po śmierci Kazimierza Jagiellończyka oba narody obrały samodzielnych władców: Litwini – Aleksandra, a Polacy za radą nowego wielkiego księcia i panów litewskich – Jana Olbrachta.

1494 – Zjazd Jagiellonów w Lewoczy dla zorganizowania wspólnej wyprawy przeciwko Turcji i Tatarom.

1496/1497 – Ślub księcia mazowieckiego Konrada III Rudego z Anną Radziwiłłówną.

1497 – Nieudana wyprawa mołdawska Jana Olbrachta z udziałem sił litewskich.

1499 – Unia wileńska: usankcjonowanie odrębności i równorzędności Litwy i Korony. Obie strony miały wzajemnie zasięgać opinii w sprawie elekcji władcy oraz pozostawać w sojuszu.

1500–1502 – Mediacja węgiersko-polska w wojnie Litwy z Moskwą.

1501 – Wybór wielkiego księcia litewskiego Aleksandra Jagiellończyka na tron polski. Zawarta w tymże roku unia piotrkowsko-mielnicka (3 X) spajała oba państwa w jeden organizm pod berłem wspólnie wybranego władcy.

1506 – Samodzielny wybór przez Litwinów Zygmunta I na tron wielkksiążęcy – faktycznie przekreślenie unii mielnickiej i przywrócenie personalnego związku obu państw.

1514 – Bitwa pod Orszą: wielkie zwycięstwo polsko-litewskie nad wojskami moskiewskimi.

1518 – Bitwa pod Sokalem: wywołana wewnętrzną niezgodą klęska wojsk litewsko-polskich w starciu z Tatarami.

1529 – Elekcja vivente rege. Zygmunt August wyniesiony za życia Zygmunta I na tron wielkksiążęcy, a potem obrany królem polskim.

1534–1537 – Wojna starodubská z Moskwą: odzyskanie niemal całej siewierszczyzny dzięki wspólnym operacjom wojsk litewskich i koronnych.

1536 – Przysięga elekcyjna Zygmunta Augusta przed panami litewskimi: nowy władca obiecał na sejmie wileńskim, że odzyska utracone ziemie i nie dopuści do uszczuplenia terytorium Litwy.

1538–1539 – Sejm w Krakowie, na którym stała sprawa „egzekucji” unii polsko-litewskiej. Od tego momentu aż po rok 1569 nie był sejm, kiedy by unia przypomniana być nie miała.

1544 – Objęcie tronu wielkksiążęcego przez Zygmunta Augusta za życia króla Zygmunta I Starego.

1547–1553 – Małżeństwo Zygmunta Augusta z Barbarą Radziwiłłówną: eskalacja konfliktu polsko-litewskiego oraz separatyzmu elit litewskich.

1561 – Hołd wielkiego mistrza zakonu inflanckiego przed Zygmuntem Augustem: Inflanty stają się wspólnym lennem litewsko-polskim. Wydarzenie to zapoczątkowało konflikt z Moskwą – tzw. pierwszą wojnę inflancką (1561–1570), która angażując siły i środki obu państw była istotnym czynnikiem zawarcia unii lubelskiej.

1569 – Unia lubelska. Wbrew stanowisku panów litewskich król Zygmunt August i elity koronne przevorsowali unię realną Korony i Litwy. Oba narody miały mieć wspólny sejm, wolną elekcję i władzę, prowadzącą jednolitą politykę zagraniczną. Odrębne miały pozostać: skarby, wojsko i administracja. Do Korony włączono litewskie dotąd Podlasie, Wołyń, oraz Ruś Południową z Podolem.

Autor kalendarium:

Wiktor Łozowski, nauczyciel historii w Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wilnie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

SPÓR POLSKO-LITEWSKI O WILNO. CO BY BYŁO Z POLSKĄ, LITWĄ I CAŁĄ EUROPĄ, GDYBY NIE BYŁO „CUDU NAD WISŁĄ”?

Lekcja w konwencji historii alternatywnej

CELE I ZADANIA:

- 1) Na nowo przemyśleć z udziałem młodzieży-historię Polski i Litwy w kontekście wydarzeń europejskich w międzywojennym okresie.
- 2) Oderwanie się od szkolnej rutyny i sprowokowanie historycznego dialogu w konwencji tzw. historii alternatywnej, czyli „co by się stało, gdyby...?”.
- 3) Wnieść się ponad konfliktowość stosunków polsko-litewskich i pokazać bezstronnie racje polskie i litewskie w sporze terytorialnym z lat 1918–1920.

ŚRODKI REALIZACJI:

- 1) Demonstracja filmu „Cud nad Wisłą”.
- 2) Wykład „Jak jest przedstawiona wojna polsko-bolszewicka w podręcznikach i pomocach naukowych na Litwie?”
- 3) Notatka dotycząca określonego wydarzenia historycznego.
- 4) Praca w zespołach uczniowskich – przygotowanie prac.
- 5) Prezentacja prac i dyskusja.

OCZEKIWANE REZULTATY:

- 1) Łamanie stereotypów myślenia.
- 2) Urozmaicenie metod nauczania.
- 3) Uaktywnienie pracy uczniów podczas lekcji historii.

PRZEBIEG LEKCJI:

1. DEMONSTRACJA FILMU „CUD NAD WISŁĄ”.

2. WYKŁAD „JAK JEST OŚWIECONA WOJNA POLSKO-BOLSZEWICKA W PODRĘCZNIKACH I POMOCACH NAUKOWYCH NA LITWIE?”

Przystąpiłem do tej pracy z zamiarem przeanalizowania treści podręczników i pomocy naukowych, które są potwierdzone przez Ministerstwo Oświaty Republiki Litewskiej. Udało mi się przejrzeć kilkanaście pozycji. Część tych wydań obecnie jest wycofana z programów nauczania historii w szkołach ogólnokształcących na Litwie. Tym niemniej przedstawię tutaj, w sposób chronologiczny, swoistą ewolucję oceniania wydarzeń z czasów wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku w tych wydaniach.

1) Rozpocznę swój przegląd od **Historii Litwy pod redakcją międzywojennego historyka A. Szapoki** wydaną w Kownie w 1936 roku, odnowione wydanie ukazało się w 1989 roku. Na początku lat 90-ch z powodu tego, że brakowało podręczników, w szkołach korzystano z tego wydania. W opisie wydarzeń z okresu walk niepodległościowych na Litwie, znajdziemy w nim m.in.: <...> Polska od dawna miała duże poparcie Francji, dlatego odrodzonej Litwie była bardzo trudno walczyć z nią, tym bardziej, że w tym czasie państwa Ententy z nieufnością traktowały Litwę, gdyż obawiały się, że małe i słabe państwo będzie stwarzało dogodne warunki do szerzenia się bolszewizmu. Kiedy rozpoczęły się walki Litwy z Polską, konferencja państw Ententy zaproponowała wstrzymanie przelewu krwi i zawarcie sojuszu wspólnej walki przeciwko bolszewikom. Państwom Ententy szczególnie zależało na tym aby między państwami walczącymi z bolszewikami nie było niezgody. <...> Szczęście tymczasowo przechyliło się w naszą stronę tylko wtedy, gdy Polacy zaczęli ponosić klęski w wojnie z bolszewikami. <...> W lipcu wojsko polskie opuszczając Wilno nie chcieli przekazać miasto wojsku litewskiemu. Pod Jewiem (Vievis) działaniami zbrojnymi wstrzymali przemarsz wojska litewskiego, podpalając most pod Waką. <...> Podczas wojny polsko-bolszewickiej Litwa ogłosiła neutralność i dbała tylko o to by ochronić terytoria, które były przyznane dla niej układem Moskiewskim z Rosją. Tym czasem Polacy, przy pomocy Francji, uporządkowali wojsko, odzyskali siły i rozgromili bolszewików pod Warszawą, a później zaczęli cieścić ich z powrotem na Wschód. Nie zważając na neutralność Litwy w tej wojnie, Polacy zaatakowali oddziały litewskie, które znajdowały się na odcinku Grodno-Augustów.

2) **Historia Litwy** wydana przez Wandę Daugirdaitė-Sruogienę w 1990 roku.

Autorka przedstawia przebieg wojny polsko-bolszewickiej w sposób następujący. <...> Na początku, gdy Polaków i Litwinów łączyła wspólna sprawa w obliczu zagrożenia bolszewickiego ich stosunki nie były takie zastrzone. Lecz później, gdy Piłsudski zajął Wilno, drogi się rozeszły, a konflikt polsko-litewski był nieunikniony. <...> Polacy w tym czasie walcząc z bolszewikami, byli zmuszeni tymczasowo ustąpić, a nawet przestrzegać linii Fosha. Mieli zawroty w głowie od sukcesów w wojnie z bolszewikami, w maju 1920 roku zajęli stolicę Ukrainy – Kijów. Lecz nieoczekiwanie nastąpił przełom w wojnie: bolszewicy odzyskali siły, a ukraińcy powstali przeciwko zniechędzonych

od dawna kolonistów polskich. Wkrótce Armia Czerwona stała już pod Warszawą. Atakowani przez bolszewików Polacy nie mogli zatrzymać sobie Wilna, lecz oddać miasta Litwinom nie chcieli, a nawet przeszkadzali wojskom litewskim bronić się przed bolszewikami w okolicach Jewia (Vievis). 15 lipca Polacy przekazali Wilno bolszewikom. <...> 12 lipca 1920 roku w Moskwie podpisano układ pokojowy z Litwą. Władcy Kremlu rzekli się pretensji carskiej Rosji do naszego kraju i 26 sierpnia zwrócili Litwie stolicę. Całą Litwę ogarnęła ogromna radość i nadzieja na okres pokoju. Z Kowna urzędy państwowe przenosiły się do Wilna. Jednak zagrożenie się nie skończyło. Polacy po uzyskaniu pomocy od Francji, pędzili bolszewików na wschód.

3) **R. Žepkaitė. Układ pokojowy z Rosją/Czytanka z historii Litwy 1918–1990 pod redakcją S. Stašaitisa wydana w 1994 roku.**

Autorka opisując wojnę polsko-bolszewicką zastanawia się nad wyrachowaną pozycją Rosji Sowieckiej: <...> Powstaje pytanie, dlaczego Rosja Sowiecka podpisała tak korzystny dla Litwy układ? Czyżby to był, jak byliśmy przyzwyczajeni tłumaczyć, wynik leninowskiej polityki narodowościowej, a może o tym decydowała zasada nie ingerencji do spraw wewnętrznych innego państwa? Prawda była bardziej prozaiczną, gdyż w tym układzie były dla Rosji bardzo ważne artykuły. Tocząc wojnę, dla niej był bardzo ważny IV artykuł układu, w którym obowiązuje zakaz korzystania z terytorium Litwy państwom walczącym przeciwko Rosji Radzieckiej. Po złożeniu przez delegację litewską pozycji zachowania neutralitetu względem państw walczących, Rosja zgodnie z V artykułem zobowiązała się bronić neutralność Litwy. Czyniąc ustępstwa Litwie, Rosja Sowiecka wyeliminowała ją z projektowanej w tym czasie przez państwa Zachodu izolacji Rosji i zapewniła pokojowe stosunki z sąsiednim państwem.

4) **Historia najnowsza dla 10 klasy. KRONA, wydana w 1999 roku.**

<...> 25 kwietnia 1920 roku Polska rozpoczęła natarcie na Rosję Sowiecką. Na początku dla nich powodziło się dobrze, Polacy zajęli Kijów. Jednak Polska miała słabe zaplecze, dlatego po rozpoczęciu kontrofensywy, front szybko przemieszczał się na Zachód. Armia Czerwona zajęła Wilno. Rosja przekazała Litwie, uznane przez nich układem moskiewskim, terytoria, lecz planowała po rozgromieniu Polski zająć Litwę. Polakom udało się zatrzymać bolszewików pod Warszawą. Goniąc Armię Czerwoną, lewe skrzydło Wojska Polskiego przybliżyło się do granic terytorium litewskiego, które broniło około 7 tysięcy żołnierzy wojska litewskiego. Rozpoczęły się starcia.

5) **Historia Litwy dla klasy II-12. Rūstis Kamuntavičius, Vaida Kamuntavičienė, Remigijus Civinskas, Kastytis Antanaitis. „VAGA“ Vilnius 2000.**

W roku 1920 Rosja rozpoczęła dużą ofensywę, która miała otworzyć dla nich drogę do Niemiec. <...> Podczas gdy bolszewicy przybliżali się do Wilna, Polacy postanowili bez walk wycofać się za linię Cursona i uznać Litwę de facto. Jednak gdy wojska litewskie wyruszyły w stronę Wilna Polacy zastąpili im drogę w okolicach Jewia (Vievis) i zatrzymali je nim bolszewicy zajęli Wilno.

6) **Historia: Cywilizacje, Litwa, Świat. Przygotowała Janina Varnienė. ARLILA Vilnius, 2000.**

<...> Kiedy była ustalona trzecia linia demarkacyjna, rozpoczęła się wojna polsko-bolszewicka. W lipcu 1920 roku Polacy wycofali się z Wilna. Wojsko Litewskie w tej dogodnej sytuacji próbowało opanować miasto, lecz wojsko Polskie powstrzymało prze-marsz Litwinów pod Jewiem (Vievis). Armia Czerwona wyprzedziła Litwinów i pierwszą wkroczyła do Wilna. Rząd Rosji Sowieckiej był zmuszony do przestrzegania zawartego układu 1920 roku i w końcu sierpnia wycofali z miasta swe wojsko. Wilno i kraj Wileński przypadły Litwie. W tym czasie Polacy, przy pomocy Francji, rozgromili bolszewików i zwrócili ich spod Warszawy. 28 sierpnia Rząd Litwy wysłał Polsce notę, w której ogłosił o swym neutralitecie w wojnie polsko-bolszewickiej i zaproponował wytyczyć linię demarkacyjną na Suwalszczyźnie. Lecz Polacy nie przerwali działań wojennych.

7) **Lietuva ir pasaulis dla klasy 12. Algirdas Gečas, Juozas Jurkynas, Genia Jurkynienė, Albinas Visockis. Kaunas „Šviesa“ 2001.**

Walczyć o niepodległość Litwinom przychodziło się w bardzo trudnych warunkach. Kraj został bez władzy-przywódcy państwa wyruszyli do Berlina w celu uzyskania tam pomocy finansowej i militarnej. Jak została pokonana Armia Czerwona? Spiesznie utworzony rząd na czele z Mykolasem Sleževičiusem wystąpił z odezwą do narodu w sprawie obrony kraju. W krótkim czasie kilka tysięcy ochotników litewskich byli przygotowani do walk. Władze Niemiec udzieliły Litwie pomocy wojskowej do walki z bolszewikami, gdyż agresja Rosji Sowieckiej przeciwko Litwie, zagrażała również niemieckim wojskom okupacyjnym. W walkach Litwinów z Armią Czerwoną nieoczekiwanie pomogli Polacy, którzy zajęli Wilno i dalej kontynuowali natarcie w kierunku północnym i wschodnim. Bolszewicy zostali wyparci z Litwy.

8) **Lietuva pasaulyje. Podręcznik dla klasy 10. Evaldas Bakonis. Kaunas „Šviesa“, 2004.**

12 lipca 1920 roku w Moskwie został podpisany układ pokojowy między Rosją a Litwą, w którym Rosja Sowiecka uznała samodzielność i niepodległość Litwy. Rząd Rosji Sowieckiej zobowiązał się zwrócić mienie Litwy wywiezione podczas wojny, archiwa, oraz wyrównać niektóre straty wojenne.

Dzisiaj wielu historyków negatywnie ocenia decyzję rządu litewskiego o przyzwolenie Rosji prawa korzystania z terytorium Litwy podczas wojny z Polską i uznaje to jako błąd dyplomacji Litwy.

9) **Lietuvos praeities puslapiai. Podręcznik dla klasy 10. Juozas Brazauskas, Bronius Makuškas. Kaunas „Šviesa“, 2004.**

Pomyślnie działania wojenne Polski przeciwko Rosji bolszewickiej i klęski Armii Czerwonej na Litwie, Łotwie i Estonii zmusiły Moskwę czynić ustępstwa. Już 11 września 1919 roku rząd Rosji Sowieckiej zaproponował Litwie pertraktacje pokojowe. Lecz strona litewska w tym czasie odrzuciła te propozycje, gdyż takie postępowanie

Litwy mogło być przyjęte na Zachodzie jako wycofanie się z popieranego przez nich aliansu antysowieckiego. Oprócz tego, Litwa ubiegała się o uznanie jej przez państwa Zachodu, dlatego trzeba było poczekać na zakończenie wojny Rosji z Polską. Inną ewentualną możliwością było rozpoczęcie pertraktacji z Rosją Sowiecką bez aprobaty przez państwa Zachodu. Pierwsi taką drogą poszli Estończycy. W lutym 1920 roku Estonia podpisała z Rosją Sowiecką układ na korzystnych dla siebie warunkach. W jej ślady ruszyły Łotwa i Litwa. W czerwcu 1920 roku Rosja bolszewicka rozpoczęła kontrofensywę. Armia Czerwona zbliżała się do Wilna. W tej sytuacji Rosja zaproponowała Litwie podpisanie układu pokojowego. Rosji Sowieckiej udało się połączyć podpisanie układu pokojowego ze specjalnym (tajnym) załącznikiem, treść którego podważała status neutralności Litwy. W tekście załącznika Litwa zobowiązała się przedstawić terytorium swego państwa dla Rosji w wojnie z Polską. Nie podpisanie tego dokumentu w czasie, gdy Armia Czerwona parła w stronę Wilna, było zbyt ryzykowne. Postawa bolszewików pokazała Litwie, że wszystko będzie zależało od wyników wojny z Polską.

<...> Druga próba bolszewików obalenia rządu Litwy.

14 lipca 1920 roku Armia Czerwona tymczasowo okupowała Wilno. Były „rząd rewolucyjny” V. Kapsukas, tak jak i w 1919 roku, wyruszył z Moskwy i podążył ze wszystkimi swymi urzędnikami do Wilna. Bolszewicy byli przekonani, że nadszedł czas drugiej próby dokonania „rewolucji socjalistycznej” i przy pomocy Armii Czerwonej obalenia Rządu Litwy. Lecz 26 sierpnia 1920 roku Armia Czerwona, po klęsce na Polskim froncie, opuściła Wilno. Wraz z tą armią wycofał się nie doszły rząd Kapsukas.

10) **Laikas. Podręcznik dla klasy 10. I część. BRIEDIS 2007.**

12 lipca 1920 roku Litwa podpisała układ pokojowy z Rosją Sowiecką. <...> Jednak Rosja podpisała ten układ nie z dobrej woli. Toczyła się wojna polsko-bolszewicka, dlatego podpisanie takiego dokumentu dla Rosji było korzystne. Nie chcieli oni dopuścić do porozumienia Polski z Litwą. Bolszewicy przewidzieli, że Litwa będzie konfliktować z Polską o wschodnie terytoria i będzie zmuszona współpracować z Rosją Sowiecką. Poza tym Rosja nie miała zamiaru przestrzegać tego układu. Przy pomyślnym zbiegu okoliczności, bolszewicy planowali zbrojnie obalić Rząd Litwy i sowietyzować kraj.

<...> W lipcu 1920 roku Wilno znów okazało się w rękach bolszewików, którzy przez „trupą Polski zamierzali wznieść pożar rewolucji proletariackiej na całym świecie”. Zgodnie z układem pokojowym Rosji Sowieckiej miasto miało być przekazane Litwie, jednak bolszewicy tego robić nie spieszili. Do Wilna przybył V. Mickevičius-Kapsukas, który przepowiadał: „Nie tylko Wilno, lecz i Kowno oraz inne miasta Litwy będą wolne od polskich panów i litewskich kułaków i innych bogaczy”. Jednak Armia Czerwona była rozgromiona pod Warszawą. Tylko wtedy bolszewicy przekazali Wilno Litwie. W ten sposób J. Piłsudski nie tylko obronił Polskę, lecz też przyczynił się do ratowania Litwy przed nieuniknioną sowietyzacją.

11) **Istorija dla 12 klasy. I część. Gintaras Kaselis, Rimutė Morozovienė, Mindaugas Tamošaitis. Baltos lankos. 2009.**

<...> Władze Rosji bolszewickiej jeszcze podczas wojny domowej dążyli do „eksportu idei światowej rewolucji” na bagnietach i rozpoczęli działania wojenne przeciwko narodowi, które dawniej należały do Rosji. Jednak plany bolszewików zostały pokrzyżowane w sierpniu 1920 roku, kiedy wojsko polskie, dowodzone przez Józefa Piłsudskiego, rozgromiły Armię Czerwoną. „Cud nad Wisłą” uratował Europę od planowanej inwazji bolszewickiej.

12) **Europos integracijos pamokos. G. Vitkus, R. Totoraitis.**

Litwa po odzyskaniu niepodległości starała się przestrzegać neutralnej polityki zagranicznej. Jednak tego nie udało się utrzymać. Już w połowie 1920 roku „flagman” polityki zagranicznej Litwy niebezpiecznie zakręcił na Wschód <...> Oczywiście <...> umowa Litwy z Rosją Sowiecką i jej tajna klauzula <...> potęgowała wrogość Polski wobec Litwy. W październiku 1920 roku Polacy zajęli Kraj Wileński i od tego czasu rozpoczął się „chroniczny” konflikt polsko-litewski <...>. Spór polsko-litewski o Wilno stał się najsmutniejszą anegdotą dyplomatów w międzywojennym okresie. W jednej takiej anegdocie na pytanie, dlaczego Litwini nie mogą pogodzić się z Polakami, brzmi taka odpowiedź: „Pół świata współczuje Litwinom, którzy nie mogą przeżyć bez ukochanego Wilna, a druga połowa – Polakom, którzy Wilna nie zwracają Litwinom tylko dlatego, że boją się pokazać się słabymi...” <...>

Przedstawiony materiał oraz jego analiza na ten temat dowodzi, iż ocena wydarzeń z czasów wojny polsko-bolszewickiej oraz stosunków polsko-litewskich przeżywa swoją ewolucję. Z biegiem czasu zmienia się traktowanie niektórych aspektów tych wydarzeń. Dzisiaj gdy jesteśmy obywatelami Unii Europejskiej historycy obu krajów, Litwy i Polski bardziej przenikliwie i dogłębnie analizują bieg tamtych wydarzeń. Pozytywne zmiany zaszły też w podręcznikach i pomocach naukowych szkół ogólnokształcących na Litwie. Coraz bardziej jest doceniane zwycięstwo oręża polskiego nad ordami bolszewickimi pod Warszawą. „Cud nad Wisłą” doczekał się swojej rehabilitacji w podręcznikach historii na Litwie. Na tej mażorowej nutce zakończę swój wykład. Dziękuję.

3. NOTATKA DOTYCZĄCA OKREŚLONEGO WYDARZENIA HISTORYCZNEGO.

13 sierpnia 1920 roku rozpoczęła się bitwa warszawska. Doszło wówczas do natarcia wojsk bolszewickich pod Radzyminem w kierunku na Warszawę. Polska linia obrony została przełamana i bolszewicy ruszyli na Pragę. Następnego dnia toczyły się już ciężkie boje na przedpolach Warszawy. 15 sierpnia nastąpiło kontruderzenie wojsk polskich w wyniku którego doszło m.in. do odzyskania Radzymina. 16 sierpnia rozpoczął się manewr zaczepny wojsk polskich znad Wieprzy i Wkry. Był to moment przełomowy bitwy. Polskie dywizje miały ogromną przewagę nad sowiecką Grupą Mozyrską. Zaatakowały szerokim frontem i już w drugim dniu natarcia dotarły do szosy Warszawa-Brześć.

17 sierpnia Polacy osiągnęli linię Biała Podlaska-Międzyrzec-Siedlce-Kałuszyn-Mińsk Mazowiecki. Rosjanie zostali rozbici, wycofali się w nieładzie, a bitwa była wygrana.

Znaczenie bitwy warszawskiej było niewątpliwie ogromne. Ambasador brytyjski w przedwojennej Polsce-lord Edgar Vincent d'Abernon nazwał ją „osiemnastą decydującą bitwą w dziejach świata”. W sierpniu 1930 roku napisał: „Współczesna historia cywilizacji zna mało wydarzeń posiadających znaczenie większe od bitwy pod Warszawą w roku 1920. Nie zna zaś ani jednego, które by było mniej docenione (...) Gdyby bitwa pod Warszawą zakończyła się była zwycięstwem bolszewików, nastąpiłby punkt zwrotny w dziejach Europy, nie ulega bowiem wątpliwości, iż upadkiem Warszawy Środkowa Europa stałaby się otworem dla propagandy komunistycznej i dla sowieckiej inwazji (...)”.

Francuski generał Louis Faury w artykule z 1928 roku porównał bitwę warszawską do bitwy pod Wiedniem: „Przed dwustu laty Polska pod murami Wiednia uratowała świat chrześcijański od niebezpieczeństwa tureckiego; nad Wisłą i nad Niemnem szlachetny ten naród oddał ponownie światu cywilizowanemu usługę, którą nie dość oceniono”, a brytyjski historyk J. F. C. Fuller napisał w książce „Bitwa pod Warszawą 1920”: „Ośłaniając centralną Europę od zarazy marksistowskiej, bitwa warszawska cofnęła wskazówki bolszewickiego zegara (...), zatajowała potencjalny wybuch niezadowolonego społeczeństwa na Zachodzie, niwecząc prawie eksperyment bolszewików”.

4. PRACA W ZESPÓŁACH UCZNIOWSKICH – PRZYGOTOWANIE PRAC

Założmy jednak, że wynik bitwy warszawskiej był inny. Bitwę przegrywamy, a wraz z nią całą wojnę 1920 roku. Jak zmieniłaby się historia Polski, Litwy i Europy? Czy rewolucja bolszewicka zalałaby cały kontynent europejski, aż po Atlantyk? Jak wyglądałby układ sił w Europie? Czy Polska z Litwą stałyby się republikami ZSRR, czy może mielibyśmy jakąś „autonomię” w ramach państwa sowieckiego?

Drużyny po 5-7 osób szukają alternatywne „arcydzieło”, pod kierownictwem nauczyciela. Formy wykonania prac są dowolne (film, inscenizacja, a również możliwe jest połączenie tych technik itp.).

5. PREZENTACJA PRAC I DYSKUSJA

Autor scenariusza lekcji:

Wiktor Łozowski, nauczyciel historii w Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wilnie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

WIEK REFORMACJI I RENESANSU NA LITWIE

Konspekt do lekcji historii

PO ZAKOŃCZENIU ZAJĘĆ UCZEŃ POWINIEN:

- znać min. 5 postaci renesansu i reformacji w WKL i wyjaśnić ich osiągnięcia,
- ocenić rolę jaką odgrywały poszczególne osoby w szerzeniu nowych (postępowych) idei,
- potrafić analizować różnorodne źródła historii.

ŚRODKI REALIZACJI:

- praca uczniów w parach,
- dyskusje i przygotowanie odpowiedzi.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- *Materiały pomocnicze nr 1–6,*
- Internet,
- mapa Wilna.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Na tablicy demonstrowane są *MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1* i *MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2*.

Uczniowie na polecenie nauczyciela w parach zastanawiają się nad zagadnieniami:

- jak rozumieją terminy renesans i reformacja,
- jak ze sobą związane są wymienione zjawiska,
- dlaczego jedno zjawisko kojarzone jest z rozwojem kultury, sztuki, a inne – z religią i zmianami w Kościele katolickim,
- dlaczego rok 2017 na Litwie jest obchodzony jako Rok Reformacji.

NAUCZYCIEL WPROWADZA W TEMAT RENESANSU W WKL:

- zapoznanie się z przedstawicielami rodu Jagiellonów, mecenasami i szerzycielami idei renesansowych w Wilnie i WKL (*Materiał pomocniczy nr 3*),
- zaprezentowanie historii i budynku Pałacu Wielkich Książąt Litewskich w Wilnie (<https://3dvilnius.lt/valdovurumai/> lub https://www.youtube.com/watch?v=FFy_Lzwnuiw),
- wyjaśnienie roli Bony Sforzy i Zygmunta Augusta (*Materiał pomocniczy nr 4*).

Nauczyciel przedstawia działaczy renesansu w Wilnie (Augustyn Rotundus, Michalon Litwin, Andrzej Wolan, Franciszek Skoryna).

Pary uczniów szukają w Internecie informacji na temat wskazanej osoby. Wyniki wyszukiwania prezentują dla całej klasy.

NAUCZYCIEL WPROWADZA W TEMAT REFORMACJI W WKL:

- demonstrowanie *Materiału pomocniczego nr 5*,
- wyjaśnienie skąd, jakimi drogami, dzięki komu docierały idee reformacji do WKL i Wilna,
- wyjaśnienie roli, jaką w tej kwestii odegrał ród Radziwiłłów, a szczególnie Mikołaj Czarny i Mikołaj Rudy (*Materiał pomocniczy nr 6*).

Nauczyciel przedstawia czołowych działaczy reformacji w Wilnie i WKL (Abraham Kulwieć, Martynas Mažvydas, Stanisław Rapalionis (Rapagellanus)).

Pary uczniów szukają w Internecie informacji na temat wskazanej osoby.

Wyniki wyszukiwania prezentują dla całej klasy.

UCZNIOWIE WYKONUJĄ 2 SAMODZIELNIE WYBRANE POLECENIA:

- dowiedz się w jaki sposób dzisiejszy Pałac Wielkich Książąt Litewskich nawiązuje do tradycji i działalności mieszkających tu niegdyś władców,
- zastanów się, czy warto było odbudowywać Pałac Wielkich Książąt Litewskich? Odpowiedź uzasadnij,
- korzystając z mapy Wilna (lub wykazu ulic Wilna) ustal jacy przedstawiciele doby renesansu i reformacji na Litwie i dlaczego zostali upamiętnieni w nazewnictwie ulic tego miasta,
- w Internecie poszukaj informacji dotyczącej ostatniego Jagiellona i przedstawicieli rodu Radziwiłłów Barbary. Wyniki swoich działań przedstaw w formie prezentacji,
- zapoznaj się z artykułem nt. pochówku szczątków przedstawicieli rodu Radziwiłłów w Dubinkach w 2009 r. <http://www.rp.pl/artykul/359688-Litwa-zegna-Radziwillow.html#ap-2>.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

1520 r. – Zygmunt Stary zakazał wwożenia na Litwę dzieła Marcina Lutra

1522–1525 r. – w 1523 r. – Wydany drukiem poemat Mikołaja Hussowskiego „Poemat o żubrze”

1529 r. – Wszedł w życie I Statut Litewski (spisany zbiór norm prawnych)

1539–1542 r. – Na Litwie powstają pierwsze wspólnoty reformatów

1539 r. – Abraham Kulwieć założył w Wilnie kolegium ewangelickie. Staraniem biskupa wileńskiego Pawła Holszańskiego zamknięte w 1542 r.

1547 r. – W Królewcu wydano „Katechizm” M. Mažvydasa, pierwszą drukowaną po litewsku książkę

1566 r. – Wszedł w życie II Statut Litewski

1588 r. – Został przyjęty III Statut Litewski

1595 r. – Został przygotowany „Katechizm” M. Daukszy, pierwsza na Litwie książka w języku litewski

1599 r. – M. Dauksza wydał drukiem po litewsku „Katolicką postillę” J. Wujka ze słynną własną przedmową

Źródło: E. Bakoni, J. Janušas, *Lietuva ir pasaulis. Istorijos vadovėlis XI klasei*, Kaunas 2001, s. 247.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

Reformacja w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI w.

Svarbesnės protestantų bendruomenės:

- Evangelikų reformatų (kalvinistų)
- Evangelikų luteronų
- Antitrinitorių (arjonių)
- ▲ Evangelikų reformatų distrikto centrai
- △ Antitrinitorių (arjonių) sinodų rinkimosi vietos
- 📖 Spausdėnės, kuriose spausdintos protestantų knygos
- Reformacijos centrai už LDK ribų

- LDK po 1569 m.
- LDK žemės, atimtos Lenkijos 1569 m.
- Lenkijos Karalystė iki 1569 m.
- Bendros Lietuvos ir Lenkijos valdos (Uždauguvio kūr. ir Piltėnės sritys)
- Lenkijos ir Lietuvos vasalinės valstybės, priėmusios evangelikų luteronų tikėjimą.

Źródło: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/istorija/id00/Reformacija_Lietuvos_Did%C5%BEiojoje_Kunigaik%C5%A1tyst%C4%97je_XVI_a.ID1503.jpg

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

Galeria portretów ostatnich Jagiellonów wg L. Cranacha Młodszego

Źródło: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/istorija/id00/Paskutini%C5%B3j%C5%B3Jogailai%C4%8Di%C5%B3_portret%C5%B3_galerija_L_Kranachas_Jaunesnysis_XVI_a_vid..ID0008.jpg

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 4

Skarby króla Zygmunta Augusta

(Doniesienie nuncjusza papieskiego B. Bongiovanniego, 1560 r.)

„Król ma w Wilnie 180 dział wielkiego kalibru i dużą ilość mniejszych. W stajniach stoi 2000 koni. Widziałem 20 zbroi królewskich misternie rytých, o wysadzanych srebrem figurach. Król ubiera się prosto, ma jednak szaty różnych rodzajów – szyte złotą nicią, jedwabne letnie, podbijane futrem sobolim, wilczym, rysim, czarnego lisa. Bardzo lubuje się w kosztownościach. Widziałem tyle biżuterii, ile nigdy bym się nie spodziewał zgromadzonej w jednym miejscu. Z takim bogactwem nie mogą się równać ani skarby Wenecji, ani papieskie, które też oglądałem.

W skarbie króla i królowej są zegary z figurami wielkości człowieka, organy i inne instrumenty, makieta świata ze wszystkimi ciałami niebieskimi, talerze i dzbany z malowidłami różnych zwierząt lądowych i morskich.”

Źródło: I. Kapleris, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, K. Račkauskas, L. Steponavičienė, Ž. Tamkūnaitė – Mikailienė, Czas. Podręcznik historii dla klasy 8. Część II, Vilnius 2005, s. 210.

Polecenie:

1. Opisz z czego słynął dwór Zygmunta Augusta?
2. Skomentuj, gdzie i w jakich warunkach mógł przechowywać i demonstrować swoje zbiory król Zygmunt August.
3. Jakiej ważnej i cennej rzeczy nie wymienił w swoim liście nuncjusz (z poważnej kolekcji tego czegoś słynie dziś Wawel)?

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 5

Panorama wielowyznaniowego Wilna w XVI–XVII w.

Źródło: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/istorija/id00/Daugiakonfesinio_Vilniaus_panorama_XVI-XVII_a.ID1501F.jpg

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 6

Mikołaj Radziwiłł Czarny

Źródło: https://www.google.pl/search?q=miko%C5%82aj+radziwi%C5%82%C5%82+czarny&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj3hrT74MTVAhUDbFAKHVQiCGoQ_AUICigB&biw=1499&bih=849#imgsrc=ptp-RvzFIMgFkM

Autorka konspektu:

Iwona Czerniawska, nauczycielka historii w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

Mikołaj Radziwiłł Rudy

Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Miko%C5%82aj_Radziwi%C5%82%C5%82_Rudy#/media/File:Mikałaj_Radziwił_\(Rudy\).jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Miko%C5%82aj_Radziwi%C5%82%C5%82_Rudy#/media/File:Mikałaj_Radziwił_(Rudy).jpg)

PRÓBY ODRODZENIA RZECZYPOSPOLITEJ. POWSTANIA: KOŚCIUSZKOWSKIE, LISTOPADOWE, STYCZNIOWE.

Konspekt do lekcji historii

PO ZAKOŃCZENIU ZAJĘĆ UCZEŃ POWINIEN:

- znać przyczyny i skutki trzech powstań narodowych i ich przywódców;
- potrafić analizować źródła ikonograficzne;
- zrozumieć, dlaczego Polacy w okresie zaborów wzniciali powstania narodowe.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- załączniki – *Materiały pomocnicze nr 1, 2, 3 dla grup A, B, C*,
- karty z ikonografią do pracy,
- arkusze papieru.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Każdy uczeń wylosowuje kartkę A1, A2, A3, B1, B2, B3, C1, C2, C3.
- * Pozwoli to nauczycielowi stworzyć 3 grupy po 3 osoby. Jeżeli mamy dużą klasę możemy uczniów podzielić na 6, 9 grup.
- ** Nauczyciel może również podzielić uczniów na grupy według własnego klucza.
2. W pierwszej części zajęć uczniowie tworzą grupy według wylosowanych liter i otrzymują odpowiednie kartki z materiałem pomocniczym nr 1. Uczniowie wykonują polecenie.
3. Uczniowie przegrupowują się – łączą się w grupy według wylosowanych cyfr. Wymieniają się informacją, którą zdobyli wykonując zadanie do tekstów załączników. Otrzymują karty z materiałem pomocniczym nr 2 i wykonują polecenie.
4. Każda grupa przedstawia wyniki swojej pracy.
5. Nauczyciel wyświetla krzyżówkę. Uczniowie otrzymują zadanie stworzenia opisów do haseł krzyżówki. Grupy przedstawiają wyniki swojej pracy.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1 DLA GRUPY A:

Polecenie:

Po zapoznaniu się z tekstem załącznika sporządźcie notatkę na temat powstania, zawierającą następujące informacje:

- rok / daty,

- nazwiska przywódców i innych uczestników (max. 5),
- przyczyny powstania,
- 3–4 przełomowe wydarzenia,
- skutki powstania.

POWSTANIE KOŚCIUSZKOWSKIE (inne określenia - powstanie kościuszkowskie 1794, insurekcja kościuszkowska) – powstanie narodowe przeciw Rosji, a następnie przeciw Prusom, rozpoczęte 24 III 1794, zakończone 16 XI 1794.

Spowodowane zostało II rozbiorem Polski i rządami Targowicy, przygotowane przez koła patriotyczne w kraju i na emigracji (m.in. H. Kołłątaj, I. Potocki), kierujące rozgałęzionym spiskiem. Wybuch powstania przyspieszyła zarządzona przez dowódcę wojsk rosyjskich I.A. Igelströma redukcja wojska polskiego o 50% i przymusowy werbunek zredukowanych żołnierzy do armii rosyjskiej i pruskiej, jak również aresztowania wśród warszawskich sprysiężonych. 12 III 1794 brygadier J. Madaliński odmówił redukcji wojska i na czele 1200 żołnierzy kawalerii narodowej wyruszył w kierunku Krakowa. W Krakowie 24 III ogłoszono akt powstania, mocą którego T. Kościuszko został proklamowany Najwyższym Naczelnikiem powstania z władzą dyktatorską.

4 IV stoczono z wojskami rosyjskimi bitwę pod Racławicami; zwycięstwo wojsk polskich przyspieszyło wybuch powstania na różnych terenach Polski; na przełomie marca i kwietnia do powstania przyłączyły się oddziały polskie z Lubelszczyzny i zachodniego Wołynia;

17–18 IV mieszkańcy Warszawy (z J. Kilińskim na czele) i wojsko polskie rozbiły silny garnizon rosyjski i wyzwoliły stolicę; władzę w niej objęła umiarkowana Rada Zastępcza Tymczasowa, ulegająca wpływom króla, ale czasem także lewicy (jakobini polscy).

22/23 IV wybuchło powstanie w Wilnie kierowane przez J. Jasińskiego;

24 IV została powołana w Wilnie Rada Najwyższa Litewska; miała ona charakter zdecydowanie radykalny i została rozwiązana w końcu maja przez Kościuszkę.

7 V w obozie pod Połańcem wydał Kościuszko uniwersał, w którym znosił przywiązanie chłopów do ziemi, zapewniał im nieusuwalność z gruntów, a chłopom biorącym udział w powstaniu zmniejszał pańszczyznę; zarządzenia uniwersału były jednak sabotowane przez szlachtę, co zniechęcało chłopów do powstania. Dużą rolę w powstaniu kościuszkowskim, zwłaszcza w Warszawie, odegrał lud miejski, popierający program jakobinów; pod jego naciskiem stracono 9 V w Warszawie 4 targowiczian (rozruchy połączone z samosądem na zdrajcach powtórzyły się w końcu czerwca).

Do walki z powstańcami przyłączyła się 10 V armia pruska; 6 VI Kościuszko poniósł klęskę pod Szczekocinami, a 8 VI generał J. Zajączek został pobity pod Chełmem; wojska powstańcze cofnęły się ku Warszawie; 15 VI Prusacy bez walki

zajęli Kraków; bitwa stoczona w początkach lipca pod Warszawą powstrzymała nieprzyjaciela i pozwoliła zakończyć przygotowania do obrony miasta; od 22 VII do 5 IX Warszawa (ufortyfikowana pod kierunkiem Kościuszki) była obleżona.

20–23 VIII wybuchło powstanie w Wielkopolsce; wiadomości o jego sukcesach skłoniły wojska pruskie do wycofania się spod Warszawy; równocześnie korpus rosyjskiego generała I.I. Fersena cofnął się nad dolną Pilicę; na pomoc powstańcom wielkopolskim Kościuszko wysłał korpus pod dowództwem J.H. Dąbrowskiego; 2 X zdobył on Bydgoszcz i wkroczył na Pomorze.

Powstanie na Litwie zostało stłumione w okresie sierpnia i września (12 VIII padło Wilno). Nowa armia rosyjska (m.in. pod dowództwem A.W. Suworowa) odniosła zwycięstwo pod Krupczycami i Terespołem (17 i 19 IX); aby nie dopuścić do połączenia się wszystkich wojsk rosyjskich, Kościuszko wydał Fersenowi bitwę pod Maciejowicami (10 X), która zakończyła się klęską Polaków; ranny Kościuszko dostał się do niewoli.

Nowym naczelnikiem powstania został T. Wawrzecki, a faktyczne dowództwo wojska objął generał J. Zajączek; w kierownictwie ruchu powstały spory między przedstawicielami różnych kierunków politycznych;

Suworow, połączywszy się z wojskiem Fersena, ruszył na Warszawę; 4 IX zdobył szturmem Pragę (m.in. zginął J. Jasiński), dokonując rzezi ludności; Warszawa kapitulowała 5 XI;

Wawrzecki z częścią wojska wycofał się na południe; 16 XI pod Radoszycami nastąpiło ostateczne rozwiązanie oddziałów.

Po upadku powstania Austria, Prusy i Rosja dokonały 1795 III rozbioru Polski.

Powstanie kościuszkowskie miało ogromny wpływ na rozwój polskiej myśli politycznej; próby Kościuszki wciągnięcia do walki mas ludowych i radykalizm społeczny jakobinów tworzyły tradycję nurtu lewicowego polskich ruchów wolnościowych, łączących walkę o niepodległość z programem reform społecznych. Na arenie międzynarodowej kierownictwo powstania bezskutecznie starało się uzyskać pomoc rewolucyjnej Francji; powstanie, wiążąc siły pruskie, uniemożliwiło Prusom działanie przeciw Francji.

Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3961303>

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1 DLA GRUPY B:

Polecenie:

Po zapoznaniu się z tekstem załącznika sporządźcie notatkę na temat powstania, zawierającą następujące informacje:

- rok / daty,
- nazwiska przywódców i innych uczestników (max. 5),

- przyczyny powstania,
- 3 – 4 przełomowe wydarzenia,
- skutki powstania.

POWSTANIE LISTOPADOWE (inne określenia - powstanie listopadowe 1830–31) to powstanie narodowe przeciw Rosji, rozpoczęte 29 XI 1830 w Warszawie, a zakończone X 1831.

Powstanie listopadowe objęło tereny zaboru rosyjskiego, uzyskało pomoc z pozostałych zaborów. Wybuchło na fali europejskich ruchów rewolucyjnych, ale główną przyczyną była wewnętrzna sytuacja w Królestwie Polskim (łamanie konstytucji z 1815 przez cara, wielkiego księcia Konstantego i rząd Królestwa, ucisk podatkowy, niespełnienie obietnicy o połączeniu z ziemiami zaboru rosyjskiego, represje). Wybuch akcji zbrojnej został przyspieszony wskutek przygotowań cara do użycia armii Królestwa Polskiego przeciw rewolucjom francuskim i belgijskim.

Powstanie, przygotowane przez spisek podchorążych pod wodzą porucznika P. Wysockiego, rozpoczęło się w Warszawie atakiem na Belweder (belwederzczy); zamach na wielkiego księcia Konstantego nie udał się. Generalicja polska sprzeciwiła się powstaniu, natomiast znaczna część wojska wzięła udział w walce; do zwycięstwa przyczynił się lud Warszawy, który zdobył Arsenał.

Mimo sukcesu nie ustanowiono rządu i władzę objęła grupa konserwatywna (m.in. F.K. Lubecki-Drucki, A.J. Czartoryski, J.G. Chłopicki, M.G. Radziwiłł); 5 XII ogłosił się dyktatorem Chłopicki i kierownictwo powstania rozpoczęło zabiegi o ugodę z carem.

Pod naciskiem opinii publicznej i lewicy powstańczej, organizowanej od 1 XII w Towarzystwie Patriotycznym, pod przywództwem J. Lelewela i M. Mochnackiego, żądającej zdecydowanej walki o niepodległość, Sejm zebrany 18 XII uznał powstanie za narodowe, a 25 I 1831 pod wpływem manifestacji ludowej ku czci przywódców dekabrystów – zdeponował Mikołaja I Romanowa.

Na przełomie I i II 1831 Sejm ustalił formy rządu: utrzymano monarchię konstytucyjną (wobec bezkrólewia władzę najwyższą sprawował sejm); władza wykonawcza należała do 5-osobowego Rządu Narodowego (prezes rządu – Czartoryski); znaczne kompetencje uzyskał wódz naczelny mianowany przez sejm (został nim książę Radziwiłł).

Rosyjska ofensywa lutowa pod dowództwem feldmarszałka I.I. Dybicza została, po bitwach pod Stoczkiem i Wawrem, powstrzymana przez Chłopickiego na przedpolu Warszawy pod Grochowem (25 II). W myśl planu opracowanego przez szefa sztabu wojska polskiego, pułkownika I. Prądzyńskiego, armia polska, dowodzona (od 26 II) przez generała J.Z. Skrzyneckiego, przystąpiła do ofensywy; zwycięstwa pod Wawrem, Dębem Wielkim (31 III) i Iganiami (10 IV) nie zadecydowały o sukcesie; 26 V wojska polskie poniosły klęskę pod Ostrołęką.

Próby powstańcze na Litwie, Białorusi, Ukrainie i Wołyniu w połowie 1831 zakończyły się niepowodzeniem. Różne projekty rozwiązania kwestii chłopskiej

utknęły w Sejmie i nie uchwalono żadnych zmian; mimo złej sytuacji nawoływanie liberałów ziemiańskich do oczynszowania oraz lewicy Towarzystwa Patriotycznego – do uwłaszczenia chłopów (z odszkodowaniem dla ziemian) nie znalazły poparcia wśród konserwatywnej większości sejmowej; w ten sposób przekreślono szansę pozyskania chłopów dla obrony kraju i przekształcenia powstania w wojnę ludową.

Tymczasem I.F. Paskiewicz (dowódca wojsk rosyjskich po śmierci Dybicza) przekroczył ze swą armią dolną Wisłę (21 VII) i od zachodu zbliżał się ku Warszawie. Niepowodzenia i nieudolność dowództwa naczelnego pogłębiły niezadowolenie ludu warszawskiego; 15 VIII, w trakcie inspirowanych przez Towarzystwo Patriotyczne rozruchów, wdarto się do więzień i powieszono kilkudziesięciu aresztowanych szpiegów i generałów podejrzanych o zdradę. J.S. Krukowiecki, nowy prezes rządu (od 17 VIII), był zwolennikiem kapitulacji. W pierwszym dniu szturm na Warszawę (6 IX) padła, mimo bohaterskiej obrony, umocniona Wola (śmierć generała J.L. Sowińskiego); 7/8 IX kapitulowała Warszawa.

Większość walczącego jeszcze wojska polskiego (wódz naczelny – generał M. Rybiński) oraz cywilne kierownictwo powstania przekroczyły granicę pruską i udały się na emigrację (Wielka Emigracja). Ostatnie kapitulowały twierdze Modlin (9 X) i Zamość (21 X).

Następstwem klęski powstania listopadowego było ograniczenie autonomii Królestwa Polskiego i wzmożony ucisk narodu polskiego we wszystkich zaborach. Powstanie listopadowe przekreśliło możliwość interwencji rosyjskiej w Belgii i Francji. Liberalne i postępowe koła w Niemczech, Szwajcarii i Francji witały wychodźców polskich jako szermierzy wolności.

Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/powstanie-listopadowe;3961307.html>

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1 DLA GRUPY C

Polecenie:

Po zapoznaniu się z tekstem załącznika sporządźcie notatkę na temat powstania, zawierającą następujące informacje:

- rok / daty,
- nazwiska przywódców i innych uczestników (max. 5),
- przyczyny powstania,
- 3 – 4 przełomowe wydarzenia,
- skutki powstania.

POWSTANIE STYCZNIOWE (inne określenie - powstanie styczniowe 1863–64) to powstanie narodowe przeciw Rosji trwające od 22 I 1863 do połowy 1864, walki toczono w Królestwie Polskim, a także na Litwie, Białorusi i części Ukrainy.

Oslabienie Rosji w wyniku wojny krymskiej (1853–56), zjednoczenie Włoch, a w związku z tym nadzieje na dalsze sukcesy ruchów narodowych w Europie – skłoniły Polaków do tworzenia tajnych niepodległościowych ugrupowań politycznych (Koło Oficerskie Z. Sierakowskiego, Związek Trojnicki, koła N. Jankowskiego, K.K. Majewskiego, E. Jurgensa); zacieśniały się związki z emigracją polityczną; organizowano uliczne i kościelne manifestacje patriotyczne (1860–61), na które władze odpowiadały terrorem (masakra 8 IV 1861 na placu Zamkowym w Warszawie, oblężenie i aresztowania w kościołach po nabożeństwie w rocznicę śmierci T. Kościuszki 15 X 1861, zesłania). Dążenie chłopów polskich do uzyskania ziemi na własność zdawało się stwarzać możliwość pozyskania ich do walki z zaborcą.

W końcu 1861 sieć konspiracyjną zorganizowały rywalizujące obozy polityczne „białych” i „czerwonych”. „Czerwoni” pod kierunkiem Komitetu Miejskiego, zreorganizowanego przez J. Dąbrowskiego i przemianowanego na Komitet Centralny Narodowy (KCN), stworzyli trójzaborową organizację i uzgadniali współdziałanie z rewolucjonistami rosyjskimi (Ziemia i Wola). Polityka ugody z Rosją w zamian za ustępstwa autonomiczne, reprezentowana przez A. Wielopolskiego, mianowanego VI 1862 Naczelnikiem Rządu Cywilnego Królestwa Polskiego, nie zdobyła poparcia społeczeństwa, w którym dominowały dążenia niepodległościowe. Zarządzona 14/15 I 1863 branka nie rozbiła organizacji „czerwonych”, przyspieszyła tylko, w niedogodnym czasie, wybuch powstania.

22 I 1863 KCN manifestem wezwał naród do powstania, a dwoma dekretemi uwłaszczył chłopów i obiecał ziemię bezrolnym uczestniczącym w walce. Powstańcom nie udało się wyzwolić na dłużej żadnego terytorium, na którym mogłaby się ujawnić władza powstańcza. Początkowa koncentracja wojsk rosyjskich w większych miastach umożliwiła jednak rozwój partyzantki, wspomaganej przez świetnie rozwiniętą sieć konspiracji i władz powstańczych, stanowiących prawdziwe tajne państwo polskie. Po klęsce większych zgrupowań partyzanckich (bitwy pod Węgrowem i Siemiatyczami 3–6 II, kampania M. Langiewicza II–III 1863) walkę toczyły głównie niewielkie, ruchliwe oddziały (1200 potyczek, co najmniej 150 tys. uczestników).

W marcu do powstania przystąpili „biali”; liczyli oni na skuteczną interwencję Francji, Wielkiej Brytanii i Austrii w reakcji na prusko-rosyjską konwencję Alvenslebena (8 II 1863), pragnęli się zabezpieczyć przed radykalizacją powstania przez „czerwonych”, a zarazem ulegli presji patriotycznych nastrojów społeczeństwa. Po szybkiej klęsce L. Mierosławskiego (wysuniętego przez „czerwonych” na stanowisko dyktatora) „biali” doprowadzili do dyktatury bliższego im poglądom Langiewicza (10–19 III), a po jego upadku i przejęciu kierownictwa przez Rząd Narodowy zdobyli w nim przewagę („czerwonym” udało się dwukrotnie dojść do władzy na okres niewiele tygodni). Wskutek dominacji „białych” władze powstańcze walkę traktowały głównie jako demonstrację zbrojną w oczekiwaniu na pomoc Zachodu.

Rosnąca przewaga wojsk rosyjskich, a także deklaratywność interwencji dyplomatycznej Zachodu przesądziły o losach walki. Mimo kilku efektownych zwycięstw (m.in. Żyrzyn 8 VIII 1863) siły partyzanckie zaczynały słabnąć. Latem 1863 M.N. Murawjow brutalnie stłumił powstanie na Litwie, Wielopolski otrzymał dymisję, a nowy namiestnik, generał F.F. Berg, zastrzył terror.

Jesienią, gdy upadła nadzieja na interwencję dyplomatyczną, „biali” faktycznie wycofali się z powstania. Od października władzę dyktatorską objął R. Traugutt. Energicznie reorganizował siły partyzanckie, nakazywał pełną realizację dekretów uwłaszczeniowych, by wiosną rozpocząć walkę z udziałem chłopów i we współpracy z rewolucjonistami europejskimi. Jednak w początku 1864 aresztowania podcięły organizację powstańczą, wojska rosyjskie rozbiły większe zgrupowania partyzanckie (J.L. Haukego-Bosaka w Górach Świętokrzyskich), a carska reforma 2 III 1864, zapewniając chłopom wszystkie korzyści powstańczych dekretów uwłaszczeniowych, przekreśliła możliwość masowego udziału wsi w walce. Traugutt, aresztowany 10/11 IV, zginął 5 VIII 1864 na szubienicy wraz z najbliższymi współpracownikami: R. Krajewskim, R. Żulińskim, J. Toczyskim i J. Jeziorańskim.

W XII 1864 został schwytyany ostatni powstańczy naczelnik miasta Warszawy, A. Waszkowski, a V 1865 – ostatni dowódca powstańczy, książę S. Brzóska. Rząd rosyjski ukarał śmiercią kilkuset, a więzieniem, zesłaniem lub katorgą i konfiskatą majątku – kilkadziesiąt tysięcy uczestników powstania (w tym wielu Rosjan, Ukraińców i Białorusinów). Po upadku powstania styczniowego zlikwidowano autonomię Królestwa Polskiego i rozpoczęto ostrą rusyfikację.

Powstanie styczniowe było najdłużej trwającym powstaniem polskim; uzyskało pomoc Polaków ze wszystkich zaborów i emigracji oraz sympatię i pomoc narodów europejskich; w oddziałach powstańczych walczyło m.in. kilkuset Rosjan i Ukraińców, kilkudziesięciu Węgrów i Włochów (F. Nullo), Francuzów (F. Rochebrune) i Niemców oraz Anglicy, Czesi, Słowacy, Serbowie, Austriacy, Szwajcarzy i przedstawiciele krajów skandynawskich. Powstanie styczniowe miało pełne moralne poparcie i sympatię demokratycznej opinii publicznej Europy (m.in. K. Marksa, G. Mazziniego, G. Garibaldi, A. Hercena, M. Bakunina); akcja propagandowa na rzecz powstania styczniowego przyczyniła się do utworzenia I Międzynarodówki.

Powstanie styczniowe kończyło okres polskich powstań narodowych doby porozbiorowej. Dzięki swej sile i programowi społecznemu przyczyniło się do uwłaszczenia chłopów na warunkach korzystniejszych niż w pozostałych zaborach, co przyspieszyło postęp gospodarczy i społeczny, oraz wpłynęło na wzrost ich świadomości narodowej w następnych dziesięcioleciach. Powstanie styczniowe pozostawiło trwałe ślady w literaturze i sztuce polskiej, wywarło wpływ na dążenia niepodległościowe następnych pokoleń Polaków.

Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/powstanie-styczniowe;3961317.html>

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

Karta z ikonografią do pracy zespołowej w jednej grupie

Polecenia:

1. Przyporządkuj źródła jednemu z powstań, o których była mowa na lekcji. Określ rodzaj ilustracji (obraz, karykatura, rysunek, inne).
2. Wyjaśnij główną myśl autora jednej wybranej przez siebie ilustracji.

A

Źródło: https://www.google.pl/search?q=powstanie+ko%C5%9Bciuszki&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwik242rkc_UAhVmAZoKHZHfBtsQ_AUIBigB&biw=1272&bih=845&dpr=1#imggr=RIimg72dOqkYobM

B

Źródło: https://www.google.pl/search?q=powstanie+ko%C5%9Bciuszki&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwik242rkc_UAhVmAZoKHZHfBtsQ_AUIBigB&biw=1272&bih=845&dpr=1#imggr=Xa4JgxDHE45WZM

C

Źródło: [pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Jasiński_\(generał\)#/media/File:Jakub_Jasi%C5%84ski_stamp.jpg](http://pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Jasiński_(generał)#/media/File:Jakub_Jasi%C5%84ski_stamp.jpg)

E

Polski Prometeusz, obraz Horace Vermeta jako alegoria upadku powstania

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_listopadowe#/media/File:Polski_Prometheus_1831.PNG

D

L'ordre regne à Varsovie (porządek panuje w Warszawie) francuska karykatura autorstwa Jean Ignace Isidore Gérarda

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_listopadowe#/media/File:L%60_ordre_regne_a_Varsovie_1831.PNG

F

Spokój panuje w Warszawie

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Order_prevails_in_Warsaw.PNG

„JESIEŃ NARODÓW”. DZIAŁALNOŚĆ NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”, RUCHU „SAJŪDIS” I UPADEK KOMUNIZMU W KRAJACH EUROPY WSCHODNIEJ I ŚRODKOWEJ

Konspekt lekcji on-line

PO ZAJĘCIACH UCZEŃ POTRAFI:

- wyjaśnić pojęcie „jesień narodów” i na czym ono polegało,
- wyjaśnić rolę NSZZ „Solidarność” w upadku komunizmu w Polsce i Europie
- opisać proces upadku systemu komunistycznego w Europie Środkowo-Wschodniej. Zapraszam do zajęć!

POLECENIE:

Przyjrzyj się obrazkom. Jaką porę roku przedstawia każdy obrazek? Jakie skojarzenia wywołują te pory roku?

POLECENIE:

Zapoznaj się z podanymi tekstami (z encyklopedii) i porównaj informacje w nich zawarte. Zastanów się, dlaczego dla określenia tych procesów zostały użyte nazwy pór roku?

Przypomnij sobie, na czym polegała doktryna Breżniewa?

Wiosna Ludów, określenie europejskiej rewolucji 1848–49.

Miała ona różne przyczyny: walczone o zjednoczenie kraju (Włochy, Niemcy), o ustrój republikański (Francja, częściowo Niemcy), o konstytucję (Niemcy, Prusy, monarchia habsburska), o wyzwolenie kraju spod obcej okupacji (północne Włochy, Węgry i inne kraje wchodzące w skład monarchii habsburskiej, Wielkie Księstwo Poznańskie), o zniesienie pozostałości ustroju feudalnego (Niemcy, monarchia habsburska, ziemie pol.), o zniesienie praw cechowych w rzemiośle hamujących rozwój przemysłu lub, przeciwnie, o ich zachowanie w celu ratowania rzemiosła (Niemcy, monarchia habsburska); ponadto ujawnił się konflikt między robotnikami a właścicielami (Francja, Niemcy). W państwach o wielonar. składzie ludności, jak Prusy (Niemcy, Polacy), a zwłaszcza monarchia habsburska (Niemcy, Polacy, Czesi, Ukraińcy, Rumuni, Węgrzy, Włosi, Chorwaci, Słowacy i in.), pojawiły się konflikty na tle narodowym. Charakterystyczną cechą Wiosny Ludów były jednocześnie wystąpienia rewolucyjne w wielu krajach, a sukcesy lub porażki w jednym z nich oddziaływały na pozostałe. Zaskoczone powszechnością rewolucji rządy były zmuszone do ustępstw. Postulaty wysuwane przez rewolucjonistów nie były jednolite: od liberalnych do socjalistycznych, od wyzwoleniczych do ugodowych. Ułatwiło to rządowi walkę z rewolucją, która we wszystkich krajach zakończyła się klęską i represjami.

Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wiosna-Ludow;3996625.html>

Jesień ludów (inna nazwa - **jesień narodów**) *publicystyczne określenie procesu rozpadu rządów komunistycznych w środkowej i południowo-wschodniej Europie, którego nasilenie przypało na jesień 1989.*

Sukces tego procesu, będącego przejawem niezadowolenia społeczeństw z rządów partii komunistycznych, umożliwiła rezygnacja ZSRR z doktryny Breżniewa i rozpoczęta tam 1985 pierestrojka. Początkiem jesieni ludów stały się negocjacje rządu z opozycją w Polsce (II–IV 1989); uzgodniono wówczas przeprowadzenie częściowo wolnych wyborów VI 1989; w ich wyniku działacz opozycji T. Mazowiecki został w sierpniu premierem. Na Węgrzech VI–IX 1989 trwały rozmowy rządu z opozycją; zawarte porozumienie parlament przyjął w październiku wprowadzając poprawki do konstytucji (w tym zmianę nazwy państwa), co umożliwiło wolne wybory (IV 1990). W czerwcu 1989 r. rozpoczęły się masowe ucieczki obywateli NRD do RFN, od X zaś – demonstracje; po otwarciu 9 XI przez kierownictwo SED przejść granicznych z RFN w Berlinie przystąpiono do rozbiórki berlińskiego muru; 7 XII rząd rozpoczął negocjacje z opozycją. W Bułgarii (głównie w Sofii) od października trwały nasilające się demonstracje, które zmusiły władze do rokowań z opozycją (I 1990). Pod wpływem zmian w Polsce i na Węgrzech oraz zburzenia muru berlińskiego XI 1989 odbyły się tłumne demonstracje w Czechosłowacji; doprowadziły one do utworzenia rządu z udziałem przedstawicieli opozycji i wyboru przez Zgromadzenie Federalne dysydenta V. Havla na prezydenta

Czechosłowacji (grudzień). W Rumunii XII 1989 r. po zamieszkach w Timișoarze obalono dyktaturę N. Ceaușescu, co zapoczątkowało proces przemian w tym kraju.

Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/jesien-ludow;3917771.html>

POLECENIE:

Przyjrzyj się ilustracjom. Wyjaśnij, kto i co jest na nich przedstawione?

Źródło: www.nbcnews.com/slideshow/polish-hero-lech-walesa-electrician-president-49860248

Źródło: www.galeriagrafikiplakatu.pl/pl/plakaty/199/Tomasz-Sarnecki/4541/W-samo-poludnie-4-czerwca-1989-Solidarnosc

POLECENIE:

Przeczytaj tekst. Zastanów się, dlaczego wśród krajów nie jest wymieniana Litwa.

Polska – 10 lat

Węgry – 10 miesięcy

NRD – 10 tygodni

Czechosłowacja – 10 dni

Popularne jesienią '89 hasło głosiło, że upadek komunizmu w Polsce trwał 10 lat, na Węgrzech 10 miesięcy, w NRD 10 tygodni, w Czechosłowacji 10 dni.

POLECENIE:

Upadek komunizmu w Polsce wiąże się z powstaniem i działalnością NSZZ „Solidarność”.

Na Litwie podobną rolę odegrał Ruch na rzecz Przebudowy „Sąjūdis”. Zpoznaj się z krótkim tekstem na ten temat oraz zdjęciem jego przywódcy i logo.

Vytautas Landsbergis

Źródło: Foto-AG Gymnasium Melle [CC BY-SA 3.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>)], Wikimedia Commons

Sąjudis, Sąjūdis, Litewski Ruch na rzecz Przebudowy, Lietuvos Persitvarkimo Sąjūdis [litew. *sąjūdis* „wspólny ruch”], *litewski ruch społeczno-polityczny*.

Powstał VI 1988 jako nieformalne stowarzyszenie społeczne pod przewodnictwem V. Landsbergisa, od III 1989 organizacja legalna, 1990–92 najsilniejsze ugrupowanie w parlamencie litewskim; III 1990 przeprowadził uchwałę o nie-

Źródło: https://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:S%C4%85j%C5%ABdis_logo.png

podległości Litwy i o jej wystąpieniu z ZSRR; od 1992 w opozycji wobec rządów postkomunistów; od 1993 ma charakter organizacji społ. Na początku lat 90. grupy czołowych działaczy Sąjudis założyły kilka partii polit., które stopniowo przejęły rolę polityczną Sąjudis; najważniejszą z wywodzących się z Sąjudis partii jest Związek Ojczyzny (Konserwatyści Litwy), zał. 1993, kierowany przez V. Landsbergisa i G. Vagnoriusa; na mocy decyzji zjazdu 1993 Sąjudis przekształcił się w organizację społeczną.

Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Sajudis;3971291.html>

POLECENIE:

Zapoznaj się z dokumentami i odpowiedz na pytania.

21 postulatów

1. Akceptacja niezależnych od partii i pracodawców wolnych związków zawodowych, wynikająca z ratyfikowanej przez PRL Konwencji nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej wolności związkowych.

2. Zagwarantowanie prawa do strajku oraz bezpieczeństwa strajkującym i osobom wspomagającym.

[...]

4.

a) przywrócić do poprzednich praw:

– ludzi zwolnionych z pracy po strajkach w 1970 i 1976 r.,

– studentów wydalonych z uczelni za przekonania,

b) zwolnić wszystkich więźniów politycznych (w tym Edmunda Zdrożyńskiego, Jana Kozłowskiego, Marka Kozłowskiego),

c) znieść represje za przekonania.

[...]

21. Wprowadzić wszystkie soboty wolne od pracy. Pracownikom w ruchu ciągłym i systemie 4-brygadowym – brak wolnych sobót zrekompensować zwiększonym wymiarem urlopu wypoczynkowego lub innymi płatnymi dniami wolnymi od pracy.

Źródło: http://www.epodreczniki.pl/reader/c/205183/v/45/t/studentcanon/m/j00000014KBv46#j00000014KBv46_00000000

Ze Statutu Litewskiego Ruchu na rzecz Przebudowy „Sajūdis” (1988 r.)

Litewski Ruch na rzecz Przebudowy „Sajūdis” jest samorządnym obywatelskim ruchem ludowym na poparcie zainicjowanej przez Komunistyczną Partię Związku Radzieckiego przebudowy.

Głównym celem „Sajūdisu” jest samowyznaczenie woli ludu. W okresie przebudowy „Sajūdis” dąży do jawności, demokracji, samodzielności Litwy, konstytucyjnego zapewnienia podstawowych praw, swobód i obowiązków ich obywateli oraz sprawiedliwości społecznej.

Źródło: I. Kapleris, A. Meištas, K. Mickevičius, A. Laužikienė, Ž. Tamkutonytė – Mikailienė, Czas. Podręcznik historii dla klasy 10. Część II, Vilnius 2005, s. 208.

Jakie to rodzaje źródeł?

Podaj twórców i rok powstania 21 postulatów?

Jakie cele wyznaczali sobie twórcy „Sajūdisu”? Jakie zmiany zachodzące w ZSRR umożliwiły powstanie tej organizacji?

POLECENIE:

Skomentuj obrazek

Źródło: <http://alkas.lt/tag/lietuvos-sajudis/>

Autorka konspektu:

Iwona Czerniawska, nauczycielka historii w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

PODSUMOWANIE:

„W Polsce to trwało 10 lat, na Węgrzech 10 miesięcy, w NRD 10 tygodni, może w Czechosłowacji zajmie to 10 dni?” – słowa te wypowiedział Timothy Garton Ash, brytyjski historyk, zajmujący się historią najnowszej Europy, 23 listopada 1989, w siódmym dniu „aksamitnej rewolucji” w Pradze, do Vaclava Havla.

W encyklopedii lub internecie poszukaj informacji jak przebiegał upadek komunizmu w dowolnie przez siebie wybranym kraju Europy Środkowo-Wschodniej.

W 1377 roku tron wielkoksiążęcy w Wilnie objął Jagiełło. Jego pozycja w państwie nie była silna. W latach 1381–1384 toczył on wojnę o władzę z bratem stryjecznym Witoldem. Konflikt ten zakończył się zwycięstwem Jagiełły i to ten władca miał stawić czoła zagrożeniom płynącym z strony krzyżackiej.

2. Polska przed Unią w Krewie

Od zachodu Litwa graniczyła z Królestwem Polskim. W chwili śmierci króla Kazimierza Wielkiego w 1370 roku zajmowała ono obszar około 250 000 kilometrów kwadratowych. Liczba ludności wynosiła około dwa miliony. Poza granicami Polski pozostawały nadal ziemie piastowskie utracone w okresie rozbięcia dzielnicowego: Śląsk, Mazowsze, Pomorze

Mapa Polski przed zawarciem Unii w Krewie

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/83/Polska_1370_-_1382.png

Zachodnie i Pomorze Gdańskie. Mimo trudnego położenia międzynarodowego i słabości wewnętrznej państwa Kazimierzowi Wielkiemu udało się przeprowadzić szereg reform, które wzmocniły państwo.

Izolację międzynarodową udało się przerwać dzięki sprawnej polityce dyplomatycznej. Jednym sojusznikiem Kazimierza był król Węgier Karol Robert Andegaweński. Poparcie jaki udzieliły Węgry Polsce w sytuacji zagrożenia z strony Czech i Państwa Krzyżackiego skutkowało układami dynastycznymi między Kazimierzem a Karolem Robertem. W razie wygaśnięcia królewskiej linii Piastów na tronie Polski miał zasiąść Ludwik Andegaweński.

Stratę ziem piastowski król zrekompensował włączając do Polski w latach 1340–1366 rozległe tereny Rusi z Lwowem i Kamieńcem Podolskim.

Polska była państwem jednolitym etnicznie, zamieszkałym w większości przez ludność pochodzenia polskiego posługującym się językiem polskim.

Dominującym wyznaniem była religia katolicka od 1000 roku istniała niezależna metropolia kościelna z stolicą w Gnieźnie. Arcybiskupi gnieźnieńscy dokonywali koronacji władców Polski i odgrywali ważną rolę w życiu politycznym kraju. Wspólne wyznanie i przynależność do jednej metropolii kościelnej dodatkowo wzmocniało poczucie jedności mieszkańców.

Władcy Polski od koronacji Władysława Łokietka w 1320 roku ponownie tytułowali się królami. Od momentu objęcia tronu zaczął się proces przeobrażeń ustroju politycznego od monarchii patrymonialnej do stanowej. Władza królewska zaczęła być ograniczana na rzecz stanów w szczególności szlachty i duchowieństwa. Pierwszy przywilej generalny dla stanu szlacheckiego wydał król Ludwik Węgierski w 1374 roku. Był to przywilej ekonomiczny ograniczający kwotę podatków z 12 do 2 groszy z łana. Przywilej ten znacznie ograniczył dochody skarbu państwa.

3. Unia w Krewie 1385 rok.

W 1370 roku zmarł ostatni król Polski z dynastii Piastów Kazimierz Wielki. Jego następcą zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami został jego siostrzeniec król Węgier Ludwik Andegaweński. Doszło wtedy do pierwszej unii personalnej między Polską a Węgrami. W 1384 roku królem Polski została córka Ludwika Jadwiga.

Sytuacja międzynarodowa Polski była lepsza niż Litwy. Dzięki układom pokojowym zawartym przez Kazimierza z Czechami w Namysłowie w 1348 roku i Krzyżakami w Kaliszu w 1343, granice państwa były bezpieczne. Oznaczało to jedną utratę Śląska a szczególności położonego nad Bałtykiem Pomorza Gdańskiego z czym władcy Polski nie chcieli się pogodzić. W takiej sytuacji doszła do zbieżności interesów między Polską a Litwą.

Możni polscy wybierając kandydata do ręki młodziutkiej królowej kierowali się dobrem kraju. Wybór władcy Litwy Jagiełły wydawał się idealnym rozwiązaniem. Dawało to szansę na zakończenie długotrwałego konfliktu między tymi państwami o wpływy w Księstwie Halicko-Włodzimierskim.

W 1385 roku na zamku w Krewie podpisano akt Unii w Krewie. W 1386 roku Jagiełło przybył do Krakowa ochrzcił się, poślubił Jadwigę i został koronowany na króla Polski jako Władysław II. Oba kraje połączyła osoba jednego władcy, doszło w ten sposób do zawarcia unii personalnej między Polską a Litwą.

5. Tekst źródłowy

Pan Jagiełło, wielki książę, ze wszystkimi braćmi swymi jeszcze niechrzczonymi, krewnikami, szlachcicami, ziemianami, z wyższymi i najwyższymi w swoich krajach

Mapa Państwa we władaniu Jagiellonów w latach 1386–1434

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Polska_1386_-1434.png/800px-Polska_1386_-1434.png

zamieszkałymi, wiarę Świętego Rzymskiego Kościoła przyjąć zamierza, pragnie i życzy sobie. Również tenże Wielki Książę Jagiełła przyrzeka i zobowiązuje się wszystkie ziemie zagrabione i straty Królestwa Polskiego odzyskać własnymi zachodami i kosztami. Również tenże Jagiełło, Wielki Książę, obiecuje wszystkich chrześcijan, pojmanych w kraju polskimi zwyczajem wojennym uprowadzonych, przywrócić do pierwotnej wolności, tak iż każdy z nich odejdzie, dokąd mu się spodoba. [...] Następnie wymieniony tu książę Jagiełło przyrzeka także kraje swoje Litwy i Rusi wiecześnie wcielić do Korony Królestwa Polskiego.

Jan Długosz „Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego”, XV wiek

6. Film „Akt Unii Krewskiej”

Film jest dostępny pod adresem: https://youtu.be/gTbNK_IWeOo

7. Sprawdzian wiedzy

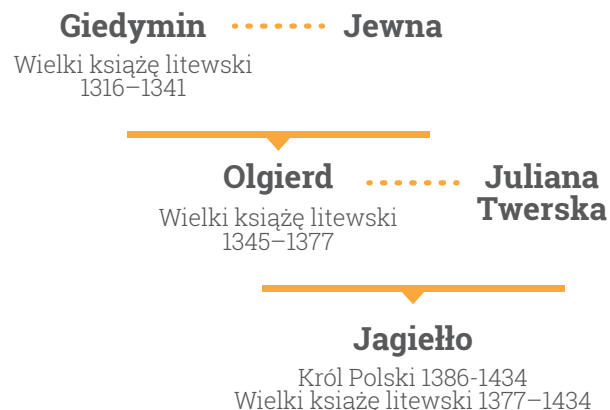
Przykładowe pytania, na które odpowiadają uczniowie:

1. Monarchia patrymonialna to ustrój gdzie?
2. Wielkie księstwo Litewskie graniczyło?
3. Jakie ziemie na Rzecz Zakonu krzyżackiego utraciła Polska na mocy pokoju Kaliszu z 1343 r.?
4. Ułóż w porządku chronologicznym wydarzenia?
5. Do czego zobowiązuje się Jagiełło w akcie unii w Krewie?

Autor konspektu:

Tomasz Staniszewski, Liceum Ogólnokształcące Niepubliczne Kolegium św. Stanisława Kostki w Warszawie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

został sam Mendog i jego najbliższe otoczenie. Pod koniec życia władca ten powrócił do starych wierzeń. W Polsce panowała opinia o Litwie że jest ostatnim krajem pogańskim w Europie.

Jagiello wstąpił na tron wielkoksiążęcy w 1377 roku po śmierci swojego ojca Olgierda. Trzeba zaznaczyć że ziemie litewskie stanowiły tylko 10 % wielkiego księstwa. Pozostała część była zamieszkiwana przez prawosławnych Rusinów.

Ciekawym jest fakt, że po narodzinach Jagielly jego matka ochrzciła go w cerkwi prawosławnej. Litwini niechętnie jednak patrzyli na przyjęcie chrztu z w cerkwi prawosławnej, bojąc się zapewne całkowitej utraty odrębności kulturowej grożącej im z tej strony.

Więcej problemów niż korzyści mogło przynieść przyjęcie chrztu za pośrednictwem Krzyżackim, którzy z misji chrystianizacyjnej wśród pogan uczynili narzędzie w zdobywaniu nowych terytoriów. Tak więc wizja przyjęcia chrztu za pośrednictwem Polaków była najkorzystniejsza.

2. Książę Jagiello

Trudne położenie międzynarodowe Litwy dobrze rozumiał Jagiello wielki książę litewski w latach 1377–1434. Zgodził się na wielki ustępstwa na rzecz strony polskiej podczas rozmów w Krewie. Znosił też upokorzenia z strony młodocianej Jadwigi gdy ta przysłała wysłannika by ten dokładnie przyjrzał jego urodzie. Jagiello jak głosi legenda wpuścił wysłannika przyszedł nawet do łożni.

Zapisy w akcie unii Krewskiej zobowiązywały Jagiellę do przyjęcia chrztu. Tym samym realizacja postanowień unii w Krewie wciągnęła Litwie w krąg kultury zachodnio-chrześcijańskiej. Książę przyjął chrzest 1386 roku w tym samym roku poślubił królową Jadwigę, podjął też działania których celem miała być chrystianizacja całej Litwy. Okoliczności

chrystianizacji Litwy można porównać z przyjęcia chrztu przez Mieszka w 966 roku. Mieszko wówczas poślubił księżniczkę czeską Dobrawę i za jej pośrednictwem i przyjął chrzest a Polska została uznana za państwo chrześcijańskie.

W 1386 roku Jagiello przyjął chrzest przyjmując imię Władysław. Pierwotnie na ojca chrzestnego wybrano wielkiego mistrza krzyżackiego. Jednak krzyżakom nie była na rękę chrystianizacja Litwy ponieważ podważało to sens istnienia państwa zakonnego. Ostatecznie ojcem chrzestnym został książę opolski z dynastii Piastów Władysław Opolski, po którym Jagiello otrzymał imię.

W 1388 roku w Wilnie utworzone zostało biskupstwo które weszło w skład metropolii gnieźnieńskiej. Pierwszym biskupem wileńskim został Andrzej Jastrzębiec który przy poparciu króla podjął się misji chrystianizacji całego kraju. Na zjeździe bojarów litewskich w 1387 król Władysław Jagiello nakazał Litwinom wszystkich stanów do przyjęcia chrztu.

„Chrzest Litwy” Jan Matejko

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bc/Baptism_of_Lithuania.PNG/1280px-Baptism_of_Lithuania.PNG

Tekst źródłowy

Przez wiele dni król polski Władysław z pomocą chrześcijańskich książąt pracowali nad rycerzami i ludem, aby porzuciwszy fałszywych bogów, zgodzili się uznać i przyjąć wiarę jednego, prawdziwego Boga i chrześcijańską religię.

Kiedy barbarzyńcy sprzeciwiali się temu, król Władysław kazał zgasić uznawany przez nich za wieczny ogień w mieście Wilnie, a świątynie i ołtarz, na którym składano ofiary, zburzyć. Ponadto polecił gaje, które uważano za święte, powycinać. Po rozbiciu zaś i zniszczeniu bożków, kredo naocznie przekonało się o fałszywości swoich bóstw, cały naród litewski z gotowością i oddaniem zgodził się chętnie przyjąć wiarę chrześcijańską i wyrzec się dawnego błędu.

Jan Długosz Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, XV wiek

3. Król Władysław II

„Władysław Jagiełło”
Marcello Bacciarelli

Źródło: https://vignette3.wikia.nocookie.net/historiopedia/image-s/f/fb/Jagie%C5%82%C5%82o_2.jpg/revision/latest/scale-to-width-down/180?cb=20140219153056&path-prefix=pl

Największym problemem z jakim musiał zmierzyć król Władysław był problem sąsiedztwa krzyżackiego. Połączone unią personalną Polska i Litwa były w stanie przeciwstawić się agresywnemu i zaborczemu

„Władysław Jagiełło i Witold modlą się przed bitwą”
Jan Matejko

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2b/Jagiello_z_Witoldem.jpg

sąsiadowi. W 1409 roku Litwini zainspirowali powstanie antykrzyżackie na Litwie. Na tym tle rozpoczęła się wojna w której po stronie Litwy rządzonej przez stryjecznego brata Jagiełły Witolda stanęła Polska. Do rozstrzygającej bitwy w tej wojnie doszło na polach Grunwaldu. Dowodzona przez Jagiełłę połączona armia polsko-litewska odniosła zdecydowane zwycięstwo nad Krzyżakami.

Zwycięstwo w tej bitwie nie zostało w pełni wykorzystane. Jednak pokojami w Toruniu z 1411 roku i Melnie 1422 zostały uregulowane stosunki z Krzyżakami. Litwa odzyskała Żmudź i dostęp do morza tym samym stanęła na drodze do połączenia zakonu krzyżackiego z zakonem inflanckim. Wielka wojna z lat 1409–1411 płożyła kres potędze krzyżackiej i zahamowała rozwój terytorialny tego państwa.

Jagiełło zmarł 1434 roku pochowany został na Wawelu w Krakowie. Zapewniają sukcesje swojemu najstarszemu synowi Władysławowi III.

„Bitwa pod Grunwaldem” Jan Matejko

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/38/Jan_Matejko%2C_Bitwa_pod_Grunwaldem.jpg/660px-Jan_Matejko%2C_Bitwa_pod_Grunwaldem.jpg

SPRAWDZIAN

1. W którym roku książę litewski Mendog podjął próbę chrystianizacji Litwy?
a) 1253, b) 1386, c) 1254
2. W którym roku odbył się chrzest Jagiełły?
a) 1385, b) 1385, c) 1386.

**Nagrobek Władysława II Jagiełły
na Wawelu, XV wiek**

Źródło: <http://historia.org.pl/wp-content/uploads/2011/12/Wawel-Jagie%C5%82%C5%82o.jpg>

Autor konspektu:

Tomasz Staniszewski, Liceum Ogólnokształcące Niepubliczne Kolegium św. Stanisława Kostki KSW w Warszawie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

3. Dlaczego wielki mistrz krzyżacki nie został ojcem chrzestnym Jagiełły?
 - a) Nie chciał tego sam Jagiełło,
 - b) Nie zgodziła się na to strona polska,
 - c) Odmówił tego sam Mistrz bojąc się o utratę argumenty w podboju Litwy jako kraju pogańskiego.
4. W skład jakiej archidiecezji kościelnej weszło utworzone w 1388 roku biskupstwo wileńskie?
 - a) na jej czele stał biskup misyjny
 - b) w skład archidiecezji gnieźnieńskiej
 - c) w skład archidiecezji warmińskiej.
5. Gdzie doszło do decydującej bitwy podczas wojny polski i Litwy z Krzyżakami 15 lipca 1410 roku?
 - a) pod Grunwaldem
 - b) pod Malborkiem
 - c) pod Wilnem

IMPERIUM DYNASTYCZNE JAGIELLONÓW 1440–1526

Konspekt do lekcji historii

Czas lekcji: 45 minut

PO LEKCJI UCZEŃ:

- poprawnie posługuje się terminami: dynastia, unia personalna,
- wie jakie znaczenie miało zawarcie unii w Krewie na zwycięstwo nad Zakonem Krzyżackim,
- zna okres panowania Władysława Warneńczyka, Władysława II Jagiełłończyka, Ludwika Jagiełłończyka,
- zna datę bitwy pod Grunwaldem, bitwy pod Warną, bitwy pod Mohaczem,
- przedstawia okoliczności wstąpienia na tron węgierski Władysława III Warneńczyka,
- przedstawia okoliczności wstąpienia na tron czeski i węgierski Władysława II Jagiełłończyka,
- lokalizuje na mapie, w których panowali przedstawiciele dynastii jagiełłońskiej,
- wie jakie znaczenie dla polityki dynastycznej Jagiellonów miały klęski pod Warną i Mohaczem.

METODY:

- metoda aktywizująca – dyskusja na temat jakie szanse stwarzała unia personalna między Polską, Węgrami i Litwą. Dlaczego nie udało się połączyć tych państw unią realną?
- praca z treściami nauczania
- elementy wykładu,
- praca z mapą i ikonografią,
- sprawdzian

FORMY PRACY:

- indywidualna, grupowa, zbiorowa.

TREŚCI NAUCZANIA:

- mapa państwa we władaniu Jagiellonów
- tytułatura Władysława III i Władysława II,
- tablica genealogiczna,
- tekst *Narodziny potęgi, U szczytu świetności, Zmierzch i upadek*.

1. Narodziny potęgi

Zgodnie z postanowieniem Unii polsko-litewskiej w Krewie w 1386 roku rządy w Polsce objął Władysław Jagiełło. Jednym z głównych celów zawarcia unii krewskiej była wspólna obrona przed zagrożeniem z strony państwa krzyżackiego. W 1409 roku na Żmudzi wybuchło powstanie antykrzyżackie, zostało ono poparte przez Litwę. Stało się to przyczyną wybuchu Wielkiej Wojny z Zakonem Krzyżackim.

Do rozstrzygającej bitwy tej wojny doszło 15 lipca 1410 roku pod Grunwaldem. Była to jedna z największych bitew średniowiecza. Połączone wojska polsko-litewskie pod dowództwem Władysława Jagiełły odniosły zdecydowane zwycięstwo nad wojskami Zakonu.

Mapa z okresu panowania króla Władysława Jagiełły 1386–1434

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Polska_1386_-1434.png/800px-Polska_1386_-1434.png

Po zwycięstwie grunwaldzkim wzrósł autorytet Jagiełły a sam władca zaczął prowadzić aktywną politykę dynastyczną.

Po śmierci Jagiełły na króla Polski wybrano jego najstarszego syn Władysława III. Wzrost znaczenia Polski po zwycięstwie w wojnie nad Zakonem spowodował że Władysław stał się poważnym kandydatem do tronu węgierskiego po śmierci Albrechta Habsburga. W 1440 roku sejm węgierski zaakceptował jego wybór, w ten sposób doszło do zawiązania drugiej w unii personalnej między Polską a Węgrami.

Czas panowania Władysława na Węgrzech przypadł na okres ekspansji islamskiej Turcji w Europie. Państwo to zaczęła zagrażać Cesarstwu Bizantyjskiemu i krajom położonym na półwyspie bałkańskim w tym Węgram. Po szeregu sukcesów odniesionych nad wojskami tureckimi, Władysław zdradzony przez Wenecjan poległ w nierównej walce w bitwie pod Warną 1444 roku. W ten sposób zakończył się okres unii personalnej między Polską a Węgrami. W 1453 roku Turcy zdobyli Konstantynopol.

W latach 1440–1444 przedstawiciele dynastii jagiellońskiej zasiadali na trzech tronach Europy. Władysław III panował w Polsce i na Węgrzech a jego młodszy brat Kazimierz IV na Litwie. Oficjalnie Władysław nosił też tytuł najwyższego księcia Litwy.

Tytułatura Władysława III Warneńczyka:

Z Bożej Łaski król Polski, Węgier, Dalmacji, Chorwacji, Raszki, Bułgarii, Sławonii, ziemi krakowskiej, sandomierskiej, łęczyckiej, sieradzkiej, Kujaw, pan i dziedzic Pomorza i Rusi, najwyższy książę Litwy.

2. U szczytu świetności

Następcą Władysława III Warneńczyka na tronie polskim został Kazimierz IV Jagiellończyk, Polska i Litwa ponownie znalazły się pod panowaniem jednego władcy. Nowy król również podjął próby o obsadzenie tronu węgierskiego. Dogodna sytuacja przydarzyła się 1457 roku po śmierci Władysława Pogrobowca, króla Węgier i Czech. Wówczas jednak zarówno Węgrzy jak i Czesi wybrali kandydatów narodowych. Plany króla zostały zrealizowane po śmierci władcy Czech Jerzego z Podiebrady w 1471 r. W myśl wcześniejszych umów jego następcą został syn Kazimierza Władysław II Jagiellończyk.

Po śmierci króla Węgier Macieja Korwina w 1490 roku otwarta została sprawa przejęcia władzy na Węgrzech. O sukcesie węgierską starało się kilku kandydatów w tym Władysław II a także jego brat królewicz Jan Olbracht którego poparł król Polski i ojciec obu kandydatów Kazimierz IV. Wojnę między braćmi zakończyło zagrożenie z strony cesarza Maksymiliana Habsburga, który podjął interwencję na Węgrzech. W myśl pokoju koszyckiego władcą Węgier został Władysław II, który od roku 1490 władał w Czechach i Węgrzech.

Wraz z objęciem tronu czeskiego i węgierskiego przez Władysława II dynastia Jagiellonów znalazła się u szczytu swojej potęgi. Od 1490 roku Jagiellonowie zasiadali na czterech

tronach Europy. Kazimierz IV Jagiellończyk na tronie Polski i Litwy a Władysław II na tronach Węgier i Czeskim.

3. Zmierzch i upadek.

Konflikt między Janem Olbrachtem a Władysławem II o sukcesję węgierską pokazał słabość imperium dynastycznego Jagiellonów, ich przedstawiciele bardziej dbali o własne interesy niż o dobro całej dynastii.

W 1494 roku na zjeździe w Lewoczy doszło do spotkania Jana Olbrachta i Władysława II. Monarchowie zajęli się planami obsadzenia na tronie mołdawskim najmłodszego z braci

Mapa Państwa we władaniu Jagiellonów w 1490 roku

Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/ff/Jagiellon_countries_1490.PNG

Zygmunta. Niestety Władysław II zajął stanowisko niechętnie tym planom i nie wsparł wyprawy Jana do Mołdawii. W ten sposób zmarnowano szansę na obsadzenie kolejnego tronu europejskiego przez Jagiellonów.

Władysław II Jagiellończyk król Węgier i Czech zmarł w 1516 roku. Jego następcą został jego syn Ludwik II. Miał on opinie króla nieudolnego, ceniącego uciechy i zabawy, sprawy królestw były mu obojętne. W jego imieniu rządy sprawowali możni. Przeciwnikiem frakcji dworskiej był znakomity wódz, wojewoda siedmiogrodzki Jan Zapolya. Stał on na czele stronnictwa narodowego przeciwstawiającego się wpływowi Habsburskim na Węgrzech. Popierał go król Polski i niedoszły król Mołdawii Zygmunt Stary.

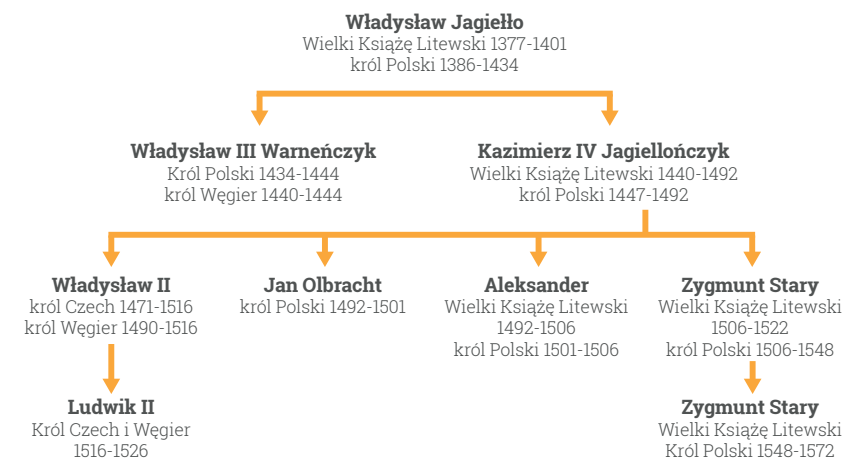
W 1526 roku Węgrom ponownie zagroziła Turcja, która zdobyła kilka twierdz granicznych w tym Belgrad. Do decydującej bitwy doszło pod Mohaczem. Bitwa ta skończyła się pogromem wojsk węgierskich a sam król poległ w czasie odwrotu wojsk.

Rok 1526 uważany jest kres potęgi dynastycznej Jagiellonów, po śmierci Ludwika pod Mohaczem we władaniu Jagiellonów znajdowała się Polska i wielkie Księstwo Litewskie. W 1572 roku zmarł bezpotomnie ostatni monarcha dynastii Zygmunt II August.

Tytulatura Władysława III Jagiellończyka:

Z łaski Bożej król Węgier, Czech, Dalmacji, Chorwacji, Rany, Serbii, Galicji, Łódz, Kumanii i Bułgarii oraz księżę Śląska i Luksemburga, jak również margrabia Moraw i Łużyc, etc.

5. Tablica genealogiczna

SPRAWDZIAN

Przykładowe pytania, na które odpowiadają uczniowie:

1. Kto dowodził siłami polsko-litewskimi w bitwie pod Grunwaldem 15 lipca 1410 roku?
2. Który z wymienionych władców skupiał władzę na nad największym terytorium: Władysław Jagiełło, Władysław Warneńczyk czy Ludwik II Jagiellończyk?
4. W którym roku doszło do bitwy po Mohaczem?
5. Kim był Władysław Jagiełło dla Zygmunta II Augusta i Ludwika II Jagiellończyka?

Autor konspektu:

Tomasz Staniszewski, Liceum Ogólnokształcące Niepubliczne Kolegium św. Stanisława Kostki w Warszawie.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

„ZA WOLNOŚĆ NASZĄ I WASZĄ” – GENERAL JÓZEF BEM

Scenariusz do lekcji historii

CELE LEKCJI:

- uczeń zna tło historyczne omawianych zdarzeń;
- uczeń zna postać gen. Józefa Bema;
- wskazuje na przyczyny, które doprowadziły do wybuchu zrywu niepodległościowego;
- dostrzega znaczenie udziału Polaków w Wiośnie Ludów na Węgrzech.

FORMY PRACY:

- zbiorowa jednolita
- praca w grupach (dwu-, lub trzyosobowych)
- indywidualna jednolita

METODY PRACY:

- lekcje muzealne i lekcje żywej historii (zwiedzanie miejsc, w których toczyły się wypadki związane z poruszonymi w temacie wydarzeniami: Tarnów, Budapeszt, Siedmiogród – o ile jest to możliwe).
- polecane filmy edukacyjne: „Polacy Inspirują – Józef Bem”
<https://youtu.be/UmlYUhGynh0>
- prace z tekstem
- praca z mapą
- elementy burzy mózgów

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

Mapy, atlasy, mapa ścienna, Internet, teksty źródłowe, tekst do analizy.

PRZEBIEG LEKCJI:

1. CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNE

Nauczyciel: Na lekcji poprzedzającej, jako pracę domową rozdziela zadania uczniom dla indywidualnej pracy. Sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji.

2. WPROWADZANIE DO TEMATU.

Powstanie węgierskie wybuchło 15 marca 1848 r. w Peszcie i było częścią Wiosny Ludów, która przeszła do historii jako seria ruchów rewolucyjnych o charakterze liberalnym, narodowościowym i republikańskim, jakie w latach 1848–1849 ogarnęły liczne kraje Europy, w tym pozostającą pod zaborem Polskę i Węgry. W walkach po stronie węgierskiej brali udział Polacy, m.in. gen. Józef Bem, który dowodził wojskami węgierskimi w Siedmiogrodzie i Banacie, i gen. Henryk Dembiński, dowodzący armią północną. Po stronie Węgrów walczył także Legion Polski pod dowództwem gen. Józefa Wysockiego.

Powstanie węgierskie 1848–1849 spotkało się z poparciem kół politycznych polskiej emigracji i w sumie w walkach Węgrów z wojskami Cesarstwa Austriackiego brało udział ponad 4 tysiące Polaków. Walka z Austrią, która przecież była także zaborcą Polski, była podstawową motywacją polskich żołnierzy.

3. REALIZACJA TEMATU

a) analiza podanych tekstów z punktu widzenia przyczyn, które doprowadziły do uczestnictwa Polaków w Wiośnie Ludów na Węgrzech.

Uczniowie: Analiza tekstu w parach, odszukiwanie argumentów przemawiających za potrzebą walki za wolność Węgrów. Zapis na tablicy i do zeszytu.

Tekst poetycki

Cyprian Kamil Norwid – „Bema pamięci żałobny rapsod”

„...lusiurandum, patri datum, usque ad hanc diem ita servavi...” – Annibal
 „...Przysięgi danej ojcu aż do dziś tak dochowałem...” – słowa Hanibala (łac.)

I
 – Czemu, cieniu, odjeżdżasz, ręce złamawszy na pancerz,
 Przy pochodniach, co skrami grają około twych kolan? –
 Miecz wawrzynem zielony, gromnic płakaniem dziś polan,
 Rwie się sokół i koń twój podrywa stopę jak tancerz.
 – Wieją, wieją proporce i zawiewają na siebie,
 Jak namioty ruchome wojsk, koczujących po niebie.
 Trąby długie we łkaniu aż się zanoszą i znaki
 Pokłaniają się z góry opuszczonemi skrzydłami,
 Jak włóczykami przebite smoki, jaszczury i ptaki,
 Jako wiele pomysłów, któreś dościgał włóczykami...

II

– Idą panny żałobne: jedne, podnosząc ramiona
 Ze snopami wonnemi, które wiatr w górze rozrywa,
 Drugie, w konchy zbierając łzę, co się z twarzy odrywa,
 Inne, drogi szukając, choć przed wiekami zrobiona...
 Inne, tłukąc o ziemię wielkie gliniane naczynia,
 Czego klekot w pękaniu jeszcze smętności przyczynia.

III

Chłopcy biją w topory, pobłękitniałe od nieba,
 W tarcze, rude od świateł, biją pacholki służebne,
 Przeogromna chorągiew, co się wśród dymów koleba,
 Włóczy ostrzem o łuki, rzekłbyś, oparta pod-niebne...

IV

Wchodzą w wąwóz i toną... wychodzą w światło księżycy
 I czernieją na niebie, a blask ich zimny omusnął
 I po ostrzach jak gwiazda spaść niemogąca prześwieca.
 Chorał ucichł był nagle i znów jak fala wypłusnął...

V

Dalej – dalej – aż kiedy stoczyć się przyjdzie do grobu
 I czeluście zobaczymy czarne, co czyha za drogą,
 Które aby przesadzić, ludzkość nie znajdzie sposobu,
 Włóczynią twego rumaka zeprzem, jak starą ostrogą...

VI

I powleczem korowód, smęcąc ujęte snem grody,
 W bramy bijąc urnami, gwizdając w szczyby toporów,
 Aż się mury Jerycha porozwalają jak kłody,
 Serca zmdlałe ocuć, pleśń z oczu zgarną narody.

.....
 Dalej – dalej – –

Wysłuchanie utworu Czesława Niemena „Bema pamięci rapsod żałobny”

<https://www.youtube.com/watch?v=FFNxAfY6dbY>

Teksty do analizy

https://www.bryk.pl/wypracowania/historia/biografie/24265-j%C3%B3zef_bem_boha-ter_trzech_narod%C3%B3w.html

<http://www.patriota.pl/index.php/dzieje-powszechne/hungarica/480-bem>

4. PODSUMOWANIE LEKCJI

- Co sądzisz o postawie gen. Józefa Bema?
- Podaj przykłady znanych Ci innych Polaków, którzy walczyli o wolność innych narodów.
- Dyskusja - czym dla Ciebie jest patriotyzm? Czy patriotyzmu można się nauczyć?

5. OCENA PRACY UCZNIÓW

Pochwała słowna!

Autorka scenariusza: Alina Papiewska-Csapó, nauczycielka języka polskiego w Ogólnokrajowej Szkole Polskiej na Węgrzech.

Z ZIEMI WĘGIERSKIEJ I LITEWSKIEJ DO POLSKI – JADWIGA ANDEGAWENSKA I JAGIEŁŁO – POCZĄTKI DYNASTII JAGIELLONÓW

Scenariusz do lekcji historii

CELE LEKCJI:

- uczeń zna tło historyczne omawianych zdarzeń;
- uczeń zna pojęcie unii;
- rozumie, na jakich zasadach opierał się związek zawarty w 1339 r. w Wyszehradzie i w 1385 r.;
- wie, jakie były postanowienia obydwu unii;
- wskazuje na przyczyny, które doprowadziły do unii i skutki powstałe po zawiązaniu unii;
- dostrzega znaczenie unii jako związku łączącego narody (w przeszłości i obecnie).

FORMY PRACY:

- zbiorowa jednolita
- praca w grupach (dwu-, lub trzyosobowych)
- indywidualna jednolita

METODY PRACY:

- lekcje muzealne i lekcje żywej historii (zwiedzanie miejsc, w których toczyły się wypadki związane z poruszonymi w temacie wydarzeniami: Wyszehrad, Buda, Koszyce, Krewa, Kraków, Troki, Wilno – o ile jest to możliwe);
- prace z tekstem źródłowym;
- praca z mapą;
- elementy burzy mózgów.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

Mapy, atlasy, mapa ścienna, Internet, teksty źródłowe, tekst do analizy, słownik pojęć (unia personalna, unia realna), Poczet Królów Polskich Jana Matejki.

PRZEBIEG LEKCJI:

1. CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNE

Nauczyciel: Na lekcji poprzedzającej, jako pracę domową rozdziela zadania uczniom dla indywidualnej pracy.

Sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji.

2. WPROWADZANIE DO TEMATU.

a) Jeśli udało się fizycznie zacząć od Wyszehradu to wspaniale (zaczynamy od Fellegvár - Zamek Górny), jeśli nie to mamy link <https://pl.wikipedia.org/wiki/Wyszehrad>.

Nauczyciel wykorzystuje uczniów prelegentów do wprowadzenia do tematu.

b) dyskusja na temat pojęcia „unia”

– Z czym kojarzy się pojęcie unii? (np.: unia oznacza wspólnotę lub związek dwóch, albo więcej państw, zawarty w celu osiągnięcia korzyści politycznych lub gospodarczych.)

<http://synonim.net/synonim/unia>

– Podajcie przykłady, w jakim celu państwa tworzą unię? (wspólna pomoc, dzięki połączeniu zwiększenie roli na polu politycznym, współpraca)

Przykład najświeższej unii (Unia Europejska) - przejście do Czwórki Wyszehradzkiej.

Grupa Wyszehradzka (V4) – nieformalne zrzeszenie czterech państw Europy Środkowej – Polski, Czech, Słowacji i Węgier, którego celem jest pogłębianie współpracy między tymi krajami, w początkowej fazie w szczególności w kwestiach przystąpienia do struktur Unii Europejskiej i NATO. Powołane w 1991 roku przez trzy państwa (Polskę, Węgry i Czechosłowację) tworzące tzw. **Trójkąt Wyszehradzki**. W późniejszym czasie, wskutek rozpadu Czechosłowacji (1 stycznia 1993 r.), członkami grupy stały się Czechy i Słowacja. Jediną instytucją grupy jest Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki (International Visegrad Fund). Od 2016 roku w dniu 15 lutego obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Wyszehradzki.

Miejsce spotkania nawiązywało do spotkań królów Polski, Czech i Węgier w Wyszehradzie w 1335 roku i 1338 roku.

Uczniowie: swobodne wypowiedzi na powyższe tematy.

Wnioski: Unia zbliża do siebie narody, jednoczy, uczy tolerancji, a zarazem wzbogaca kraje kulturowo.

c) przypomnienie przypadków spotkania na Zamku w Wyszehradzie w 1338 roku w myśl, której Karol Robert i Kazimierz Wielki uzgodnili, że jeśli Kazimierz nie będzie miał męskich potomków, to na tronie polskim zasiądzie syn Karola Roberta Ludwik Andegawerski. Umowa ta została uzupełniona w 1355 roku w Budzie, gdzie następstwo po Ludwiku zostało ograniczone do jego męskich potomków. Na skutek tego zaistniała pierwsza **unia personalna** tych dwóch krajów od momentu przejścia tronu polskiego przez Ludwika Węgierskiego (1370-1382). Połączyła ona oba kraje osobą wspólnego władcy, stąd jej nazwa unia „personalna”.

W 1374 roku nastąpił generalny układ, ujęty na piśmie i zatwierdzony. Stało się to w Koszycach, dnia 17 września. Król zobowiązał się obniżyć szlachcie podatki do dwóch groszy rocznie z łanu kmiecego. Było to ustępstwo olbrzymie, bo Kazimierz brał groszy dwanaście, tym większe, że na wszelkie podniesienie podatków trzeba było odtąd zgody całej szlachty. Inne postanowienia paktu koszyckiego głosiły, że prawo do piastowania urzędów ziemskich przysługuje wyłącznie szlachcicom danej dzielnicy, starostami zaś mogą zostawać tylko Polacy. Nie wolno było monarsze tworzyć w państwie lenn książęcych ani powierzać cudzoziemcom ważniejszych twierdz. To wszystko stało się na żądanie samej szlachty. Akt koszycki jest niezbitym dowodem jej dbałości o własne przywileje, lecz świadczy jednocześnie, że troska o interesy państwa wcale nie była rycerstwu obca. Treść układu z siłą podkreślała jedność królestwa i jego narodowy charakter. W średniowieczu, kiedy tyle znaczyły odrębności dzielnicowe, był to przejaw bardzo ważny i dodatni. Przywilej koszycki nadany został całej szlachcie polskiej, już zupełnie wyodrębnionej w osobny stan. Duchowieństwo trwało na razie w opozycji i dopiero w kilka lat później, dzięki pilnym zabiegom i zdolnościom dyplomatycznym biskupa Zawiszy z Kurozwęk, przyjęto postanowienie koszyckie. Dynastia osiągnęła cel swych dążeń. Polacy zgodzili się przekreślić umowę z 1355 roku i uznać dziedziczne prawa córek Ludwika, mianowicie tej, która on sam, jego matka lub żona wyznacza.

d) zapowiedź tematu

Nauczyciel:

Dziś na lekcji poznamy okoliczności powstania najbardziej efektywnie rządzącej dynastii w Polsce, która doprowadziła do rozwoju wielonarodowej potęgi w Europie na przełomie XIV i XVI wieku.

Początki dynastii Jagiellonów

Uczniowie: zapisują temat do zeszytu

3. REALIZACJA TEMATU

a) analiza podanych tekstów z punktu widzenia przyczyn, które doprowadziły do zawarcia unii i skutków jakie wywarła na rozwój państwa

Uczniowie: Analiza tekstu w parach, odszukiwanie argumentów przemawiających za potrzebą zawarcia unii, kreatywne tworzenie argumentów domyślnych, nie umieszczonych w tekście (burza mózgów). Zapis na tablicy i do zeszytu.

Skutki zawarcia unii: podział na grupy i zawody, która grupa szybciej wymieni wszystkie pozytywne zmiany, które zaszły po zawarciu unii. Zapis na tablicy i do zeszytu.

TEKST DO ANALIZY

Tło historyczne unii w Krewie i objęcia tronu królewskiego przez Jadwigę Andegaweńską i wielkiego księcia litewskiego Jagiełłę.

Po śmierci Ludwika nastąpiło dwuletnie bezkrólewie (1382-1384). Wielkopolanie zebrani na zjeździe w Radomsku koło Częstochowy, zażądali, aby została dotrzy-

mane ustawy koszyckie, a więc, aby królową polską została ta córka Ludwika, która w Polsce przebywać będzie na stałe. Tymczasem Maria, wbrew pierwotnym planom została wyniesiona na tron węgierski, a z wysłaniem Jadwigi zwlekano. W Polsce powstało zamieszanie. Utworzyły się trzy stronnictwa, z których jedno było nadal za Marią, drugie żądało Jadwigi, trzecie zaś pragnęło wysunąć na tron Piastów z linii mazowieckiej, Ziemowita IV. Doszło do wojny domowej. Zwyciężyło stronnictwo Jadwigi i po przybyciu jej do Polski oraz koronacji (w 1384 roku) została ona powszechnie przyjęta.

Interes państwa polskiego wymagał połączenia z Litwą. Tak więc, dnia 14 sierpnia 1385 roku doszło do **unii personalnej**, podpisanej w jednym z miast Litwy, w Krewie zawartej między Królestwem Polskim a Wielkim Księstwem Litewskim, na mocy której Jagiełło zobowiązał się przyłączyć Litwę do Polski, przyjmując chrzest, zgodnie z aktem unii miał schrytylizować całą Litwę co warunkowało przejście Litwy na chrześcijaństwo obrządku zachodniego, a wszystko w zamian za rękę polskiej królowej, Jadwigi. Równocześnie powstawała szansa, że połączone państwo wspólnymi siłami skutecznie przeciwstawi się agresywnej polityce państwa krzyżackiego.

Jadwiga zaręczona była wcześniej z księciem austriackim Wilhelmem Habsburgiem. Za zezwoleniem papieskim doszło do zerwania zaręczyn z Wilhelmem. Jagiełło był w latach 1377-1381 Wielkim Księciem Litewskim. Był on synem Olgierda Giedyminowicza. Jagiełło przyjął na chrzcie imię Władysław, a biorąc ślub z Jadwigą został i on koronowany królem polskim (tak Polska posiadała dwoje władców) i w ten sposób rzeczywiście powstała unia personalna Polski z Litwą i realizowały się postanowienia z Krewy. Unia polsko-litewska stanowiła nowy etap zarówno dla Polski, jak i dla Litwy, dawała szansę rozwoju dla obydwu tych państw, przemieszanie się obydwu kultur, wzmocnienie pozycji na arenie międzynarodowej.

Dzięki decyzji Jadwigi unia dwóch państw: Polski i Litwy, stała się równocześnie unią trzech narodów: polskiego, litewskiego oraz należącego w owym czasie do Litwy ruskiego. Zjednoczenie polsko-litewskie stało się jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach zachodniej cywilizacji europejskiej, ponieważ jej granice zostały rozszerzone poza Polskę daleko na wschód, choć Ruś od końca X wieku pozostawała przy wierze chrześcijańskiej, ale obrządku bizantyjskiego.

Jednocześnie zaistniałe na Węgrzech walki o tron spowodowały, że Polska odzyskała Ruś Halicką (1387), a kraje dolnego dorzecza Dunaju, znajdujące się dotychczas w sferze wpływów węgierskich, dobrowolnie złożyły hołd Polsce, stając się jej ziemiami lennymi (Mołdawia-1387, Wołoszczyzna 1389 i Besarabia 1396).

W 1397 roku Władysław Jagiełło dokonał chrztu narodu litewskiego.

Jadwiga wraz z mężem dbała o rozwój religii oraz oświaty. Królowa zmarła młodo, przy porodzie swojego pierwszego dziecka, w 1399 roku. Umierając przeznaczyła swoje kosztowności na odnowę zaniedbanej po śmierci Kazimierza Wielkiego Aka-

demii Krakowskiej. Dzięki temu oraz dalszym staraniom Jagiełły, w wyniku których Akademia, za zgodą papieską, uzyskała prawa brakującego uprzednio wydziału teologicznego, uczelnia stała się ośrodkiem naukowym promieniującym na całą Europę Środkową, zwanym odtąd Akademią Jagiellońską.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Umowa w Krewie z 14 sierpnia 1385 r.

My Jagiełło z łaski Bożej Wielki Książę Litwy i Rusi pan i dziedzic przyrodzony podajemy do wiadomości wszystkim, [...] jako dostojny książę Jagiełło, Wielki Książę Litewski [...] wyprawił uroczyste poselstwo do panów ziemian Polski, a potem też do jego królewskiej wysokości. [...] Jako liczni cesarze, królowie i książęta rozmaici pragnęli z tym Wielkim Księciem Litewskim, życzyli sobie i radzi byli wejść w związki wieczyste powinowactwa, a co Bóg wszechmocny zachował dla osoby teje najjaśniejszej królowej. Toteż, najjaśniejsza pani, niechaj Wysokość Wasza przyjmie do tak wielce zbawiennego związku tegoż pana Jagiełłę, Wielkiego Księcia, na syna, a najjaśniejszą księżnę Jadwigę, córkę waszą najdroższą. Królową Polski, niechaj poślubi na prawą swą małżonkę. A sądzimy, że z tego wyniknęłaby chwała Boża, dusz zbawienie, ludziom zaszczyt i wzmożenie państwa. Skoro zaś to, co przyrzeczono dojdzie do przewidzianego końca, natenczas pan Jagiełło, Wielki Książę z wszystkimi braćmi swymi jeszcze nie ochrzczonymi, krewnikami, szlachcicami, ziemianami z wyższymi i najniższymi w swoich krajach zamieszkałymi, wiarę świętego, rzymskiego Kościoła przyjąć zamierza, pragnie i życzy sobie. [...] Dla sprawy tej utwierdzenia, dla pewności i ubezpieczenia tenże Jagiełło Wielki Książę przyrzeka wszystkie skarby swe złożyć i wydać na odzyskanie strat państw obojga, tak Polski, jak i Litwy. A tylko, jeżeli też pani Węgier córkę swą Jadwigę, królowę polską przyrzeczoną, odda mu w małżeństwo.

A) ANALIZA TEKSTU ŹRÓDŁOWEGO

Uczniowie: czytają tekst indywidualnie lub wybrana osoba czyta głośno.

B) NAUCZYCIEL ZADAJE PYTANIA:

1. Jakie były przyczyny umowy w Krewie? Odpowiedz na podstawie powyższych tekstów.
2. Określ zobowiązania każdej ze stron.
3. Oceń na podstawie wiedzy tekstów, jakie były bezpośrednie konsekwencje umowy dla Polski i Litwy.

Ad. 1. Z tekstu źródłowego wynikają jedynie motywy dynastyczne – małżeństwo Jagiełły z Jadwigą i religijne – chrzest Litwy. Wspomniane jest też wydatkowanie skarbów Jagiełły na rzecz odzyskania ziem utraconych przez oba kraje. W efekcie połączenie Polski i Litwy ma dać (co można uznać także za po danie przyczyn

umowy) „chwałę Bożą, dusz zbawienie, ludziom zaszczyt i wzmożenie (wzrost potęgi) państwa” oraz wzrost znaczenia polskiego Kościoła.

Tekst do analizy dostarcza innych przyczyn:

- a) potrzeba zjednoczenia sił w walce z Zakonem Krzyżackim,
- b) odebranie Krzyżakom pretekstu do najazdów na Litwę jako państwo pogańskie,
- c) możliwość wspólnej dalszej ekspansji na Ruś,
- d) wzajemne korzyści gospodarcze (np.: wymiana handlowa pomiędzy miastami)
- e) awans cywilizacyjny Litwy,
- f) oczekiwanie chwały z pokojowego przeprowadzenia chrystianizacji Litwy dla Jadwigi i Polski.

Ad. 2. Zobowiązania strony polskiej:

- a) Jagiełło poślubi Jadwigę (zerwanie narzeczeństwa z Wilhelmem, arcyksięciem Austrii),
- b) Jagiełło zostanie królem połączonych państw.

Zobowiązania Jagiełły:

- a) przyjęcie chrztu i chrystianizacja Litwy,
- b) przyłączenie czy też połączenie („applicare”) Litwy z Polską,
- c) przeznaczenie swych środków materialnych („wszystkich skarbów”) na odzyskanie ziem utraconych („strat państw obojga”),
- d) spłatenie długu królowej Węgier (matki Jadwigi – Elżbiety), czyli odszkodowania za zerwane zaręczyny z Maksymilianem,
- e) przywrócenie wolności Polakom będącym w litewskiej niewoli.

Ad. 3. Bezpośrednie konsekwencje to:

- chrzest Jagiełły (imię Władysław) i jego dworu,
- ślub Jadwigi z Władysławem Jagiełłą,
- koronacja Władysława Jagiełły na króla Polski a Jadwigi na królową,
- chrzest Litwy (1386 lub 1387) jako początek procesu chrystianizacji,
- rozszerzenie granic Polski.

Rzeczpospolita stała się krajem o wielonarodowej strukturze społecznej oraz pomostem pomiędzy Zachodem a Wschodem

C) PRACA Z MAPĄ

Uczniowie pokazują jak przebiegać będą granice organizmu politycznego, który powstał. Wskazują na mapie ściennej, potem zaznaczają na własnych mapkach (przygotowanych przez nauczyciela lub przez wyznaczonego ucznia).

4. PODSUMOWANIE LEKCJI

Proponuję bez zadawania pytań, inwencja własna uczniów. Zapisują na karteczkach własne uwagi i później występują na forum klasy i dzielą się uwagami i spostrzeżeniami.

5. OCENA PRACY UCZNIÓW

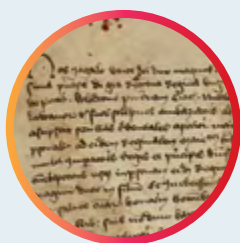
Pochwała słowna, wpisanie ocen dla najbardziej aktywnych.

Jako praca domowa zaproponowanie przygotowania inscenizacji. Nauka przez dobrą zabawę!

Autorka scenariusza:

Alina Papiewska-Csapó, nauczycielka języka polskiego w Ogólnokrajowej Szkole Polskiej na Węgrzech.

Więcej lekcji znajdziesz pod adresem: www.e-akademia.net

ISBN 978-83-63139-55-1